

Tadeusz Szczypek¹, Wojciech Puczejda², Jan Bugdol³, Roman Kupka⁴

¹Uniwersytet Śląski, Instytut Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec; e-mail: bajka158@wp.pl

²Bielsko-Biała; e-mail: puczejda@poczta.onet.pl

³Racibórz; e-mail: janbugdol55@gmail.com

⁴Katowice; e-mail: romankupka54@gmail.com

Park Narodowy Podyje – najmniejszy park narodowy w Czechach

Щипек Т., Пухэйда В., Бугдоль Я., Купка Р. **Национальный парк Подыйи – наименьший национальный парк Чехии.** Представлены основные характеристики неживой природы (геологическое строение, рельеф местности, гидрологический режим, климатические условия) территории парка, и на этом фоне характеристики весьма разнообразного растительного покрова (как типов растительности, в том числе сообществ, так и численности видов). Большое ботаническое разнообразие относится к столь же разнообразной неживой природе. Внимание уделялось лесам (занимающим около 85 % площади парка): естественным (более 40 % площади лесов), близким к природе и антропогенным лесам, а затем нелесной растительности, включая характерные вересковые пустоши. Описаны основные признаки территории как национального парка: состояние экосистем (естественные, частично измененные и сильно измененные человеком экосистемы), выделенные зоны (естественные, приближенные к естественным условиям, с условиями измененными хозяйственной деятельностью, культурные), количество туристов, тип возможной туристско-рекреационной деятельности. Также представлены основные природные и культурные ценности территории национального парка, имеющие научное и туристическое значение.

Szczypek T., Puczejda W., Bugdol J., Kupka R. **Podyjí National Park – the smallest national park of Czech Republic.** The main characteristics of inanimate nature (geological structure, surface relief, hydrological conditions, climatic conditions) of the park area were presented, and against this background the characteristics of a very diverse vegetation cover (both types of vegetation, including communities, and the number of species). The great botanical diversity refers to the equally diverse inanimate nature. Attention was paid to forests (covering about 85% of the park's area): natural (over 40% of the forest area), close to nature and anthropogenic forests, and then to non-forest vegetation, including characteristic heathlands. The main characteristics of the area as a national park were described: the state of ecosystems (natural, partially altered and strongly altered ecosystems), separated zones (natural, close to natural conditions, man-made, cultural), number of tourists, type of possible tourist and recreational activity. The main natural and cultural values of the area of the national park of scientific and tourist importance are also presented.

Słowa kluczowe: Czechy, Park Narodowy Podyje, środowisko naturalne, walory przyrodniczo-kulturowe

Ключевые слова: Чехия, Национальный парк Подыйи, окружающая среда, природные и культурные ценности

Key words: Czech Republic, Podyjí National Park, natural environment, natural and cultural values

Zarys treści

Представлено główne cechy przyrody nieożywionej (budowa geologiczna, ukształtowanie po-

wierzchni, warunki hydrologiczne, warunki klimatyczne) obszaru parku, a na tym tle charakterystykę bardzo urozmaiconej szaty roślinnej (zarówno typów roślinności, w tym zbiorowisk, jak

i liczby gatunków). Duża różnorodność botaniczna nawiązuje do równie zróżnicowanej przyrody nieożywionej. Zwrócono uwagę na lasy (zajmują około 85% powierzchni parku): naturalne (ponad 40% powierzchni leśnej), bliskie naturze oraz lasy antropogeniczne, a następnie na roślinność nieleśną, w tym na charakterystyczne wrzosowiska. Opisano główne cechy obszaru jako parku narodowego: stan ekosystemów (ekosystemy naturalne, częściowo zmienione, silnie zmienione), wydzielone strefy (naturalna, bliska warunkom naturalnym, z warunkami zmienionymi przez człowieka, kulturowa), liczbę turystów, rodzaj możliwej aktywności turystyczno-rekreacyjnej. Przedstawiono też główne walory przyrodniczo-kulturowe obszaru parku narodowego o znaczeniu naukowo-turystycznym.

Wprowadzenie

Na obszarze Republiki Czeskiej, oprócz ponad 20 parków krajobrazowych, funkcjonują 4 parki narodowe, będące najwyższą formą ochrony przyrody i krajobrazu w tym kraju: 1. Karkonoski Park Narodowy – na granicy z Polską, 2. Park Narodowy Czeska Szwajcaria – na granicy z Niemcami, 3. Park Narodowy Szumawa – również na granicy z Niemcami oraz częściowo z Austrią, 4. Park Narodowy Podyje – na granicy z Austrią (rys. 1).

Wszystkie wspomniane parki narodowe mają charakter bilateralny, transgraniczny – po drugiej stronie granicy państwowej istnieje kontynuacja parku:

Rys. 1. Lokalizacja parków narodowych w Czechach (schemat – podkład kartograficzny – internet):

- 1 – Park Narodowy Podyje (*Národní park Podyjí*), 2 – Park Narodowy Szumawa (*Národní park Šumava*), 3 – Karkonoski Park Narodowy (*Krkonošský národní park*), 4 – Park Narodowy Czeska Szwajcaria (*Národní park České Švýcarsko*)

Рис. 1. Местоположение национальных парков Чехии (схема):

- 1 – Национальный парк Подыйи, 2 – Национальный парк Шумава, 3 – Крконошский национальный парк, 4 – Национальный парк Чешская Швейцария

Fig. 1. Location of national parks of Czech Republic (scheme):

- 1 – Podyjí National Park, 2 – Šumava National Park, 3 – Krkonoše National Park, 4 – Bohemian Switzerland National Park

1. *Krkonošský národní park* – Karkonoski Park Narodowy w Polsce, 2. *Národní park České*

Švýcarsko – Nationalpark Sächsische Schweiz w Niemczech, 3. *Národní park Šumava* – Natio-

nalpark Bayerischer Wald w Niemczech, 4. *Národní park Podyjí* – Nationalpark Thayatal w Austrii.

Najstarszym parkiem narodowym w Czechach jest Karkonoski PN utworzony w 1963 roku (powierzchnia – 547,7 km²), PN Szumawa i PN Podyje – powstały w 1991 roku (powierzchnie – odpowiednio – 680,6 km² i 62,8 km²), PN Czeska Szwajcaria – w roku 2000 (powierzchnia – 79,0 km²) (KIRCHNER, DEMEK, MAKOVČIN, 2011; *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018; HOLCNEROVÁ, 2021 i in.).

Celem niniejszego artykułu jest próba przyrodniczo-kulturowej charakterystyki unikatowego Parku Narodowego Podyje na **podstawie analizy literatury i materiałów kartograficznych oraz własnych obserwacji**.

Położenie i ogólna charakterystyka Parku Narodowego Podyje

Park Narodowy Podyje jest powierzchniowo najmniejszym tego typu parkiem w Czechach. Leży na południowo-wschodnim skraju Wyżyny Czesko-Morawskiej na granicy Masywu Czeskiego i systemu Karpat. Jest usytuowany między Znojmem a Vranovem nad Dyją (*Vranov nad Dyjí*) przy granicy z Austrią na obszarze o powierzchni, jak wspomniano, 62,8 km², natomiast przyległa strefa ochronna liczy 29 km² powierzchni. Najwyższy punkt omawianego obszaru stanowi wierzchołek Býčí hora (535,9 m n.p.m.) położony na południo-wschód od Vranova na granicy z Austrią, najniższy natomiast (207 m n.p.m.) tworzy powierzchnia wody w korycie rzeki Dyji w Znojmie (rys. 2).

Rys. 2. Położenie i granice Parku Narodowego Podyje wraz z austriackim Parkiem Narodowym Thayatal

Рис. 2. Местоположение и черты Национального парка Подъийи вместе с австрийским Национальным парком Тайяталь

Fig. 2. Location and borders of Podyjí National Park along with Austrian Thayatal National Park

Głównymi powodami utworzenia omawianego parku narodowego są: unikatowa pod względem geologicznym i geomorfologicznym kanionopodobna dolina Dyji o długości 41,6 km, przyrodnicza wyjątkowość rozległego komple-

ksu leśnego oraz powierzchni nieleśnych, a także niezwykle bogactwo roślin i zwierząt. Wspomniane wyżej ogólnie, zachowane walory obszaru parku, wynikające ze sprzyjającym im warunków naturalnych, mają też – paradoksalnie – wyraż-

ny związek z podjętymi swego czasu decyzjami politycznymi o znaczeniu co najmniej ogólnoeuropejskim. Chodzi o to, że obszar dzisiejszego parku narodowego był od roku 1948(1951) do 1989, czyli w okresie tzw. zimnej wojny, częścią pasa przygranicznego między ówczesną Czechosłowacją i Austrią (szerzej – między państwami Europy Zachodniej a państwami Europy Środkowej i Wschodniej, czyli państwami o odmiennych systemach politycznych). Z tego powodu istniała tu tzw. żelazna kurtyna jako pojęcie polityczne, a realnie – silne zabezpieczenia granicy (nawet pod napięciem elektrycznym, z kontrolą z psami), praktycznie uniemożliwiającej jej nielegalne przekroczenie. Ludność z przygranicznego pasa z Austrią o szerokości 2–6 km została całkowicie wysiedlona. Zatem przez 40 lat przyroda funkcjonowała tu naturalnie, bez większych wpływów antropogenicznych.

W strefie ochronnej parku znajdują się 3 pomniki przyrody i 14 wiosek z zachowaną starą zabudową (np. Onšov, Lesná, Horní Břečkov, Lukov, Mašovice, Podmolí, Hradiště, Kohnice, Popice, Havraníky, Hnanice, Šatov, Čížov).

Siedziba dyrekcji PN Podyje znajduje się w Znojmie, a logo parku przedstawia bociana czarnego *Ciconia nigra* gniazdującego na tym obszarze (*Národní park Podyjí*, 2012, 2016) (rys. 3).

Rys. 3. Logo Parku Narodowego Podyje – bocian czarny (*Ciconia nigra*)

Рис. 3. Логотип Национального парка Подыйи – черный аист (*Ciconia nigra*)

Fig. 3. Logotype of Podyjí National Park – black stork (*Ciconia nigra*)

Przedłużeniem PN Podyje jest w Austrii – jak wspomniano – Park Narodowy Thayatal (*Nationalpark Thayatal*) – najmniejszy park narodowy w Austrii. Został on utworzony w roku 2000 na obszarze o powierzchni 13,6 km². Chroni on prawy brzeg rzeki Dyja/Thaya na odcinku 25 km, dużą część zalesionej doliny rzeki Fugnitz (największego prawego dopływu Dyi, wpadającego do niej koło Hardegg) oraz łąk zalewowych w dolinie Dyi. Siedzibą władz parku jest wspomniane wyżej stare miasteczko Hardegg, w którym na stałe mieszka zaledwie około 100 osób (fot. 1). Logo Parku Narodowego Thayatal przedstawia rys. 4.

Fot. 1. Hardegg – siedziba władz Parku Narodowego Thayatal (fot. W. Puchejda)

Фот. 1. Хардегг – штаб-квартира администрации Национального парка Подыйи (фот. В. Пухэйда)

Photo 1. Hardegg – Headquarters of the National Park Thayatal authorities (phot. by W. Puchejda)

Rys. 4. Logo Parku Narodowego Thayatal
Рис. 4. Логотип Национального парка Тайяталь
Fig. 4. Logotype of National Park Thayatal

Austriacki Park Narodowy Thayatal z czeskim Parkiem Narodowym Podyje tworzą unikatowy jednolity transgraniczny obszar chroniony (rys. 2; *Národní park Podyjí*, 2012; *Zonace Národného parku Podyjí...*, 2018; HOLCNEROVÁ, 2021 i in.).

Wybrane cechy przyrodnicze Parku Narodowego Podyje

Budowa geologiczna

Podłoże geologiczne obszaru parku narodowego tworzą przeobrażone i magmowe skały krawędzi Masywu Czeskiego. Skały metamorficzne występują głównie w części zachodniej i środkowej parku, natomiast podłoże wschodniej części parku budują skały magmowe.

Najstarszym i najrozleglejszym zespołem skalnym są morawskie skały metamorficzne wyniesienia Dyi. Są one reprezentowane przez trzy jednostki: z zachodu na wschód są to: 1) jednostka vranovská (na terenie parku tworzy podłoże skalne tylko w wąskim pasie na północozachodzie i zachodzie), następnie 2) ortognejsy Biteš i 3) jednostka Lukov. Są one oddzielone od siebie uskokiemi tektonicznymi o kierunku NE-SW, nachylenymi ku NW.

Jednostka **vranovská** składa się głównie z masywnych lub łupkowych paragnejsów biotytowych, amfibolitów i wapieni krystalicznych. Południowo-wschodnia krawędź jednostki vranovskiej styka się z jasnoszarymi masywnymi ortognejsami **Biteš**. Jednostka **lukovská** z kolei składa się z dwóch typów ortognejsów miko-

wych oraz z wapieni masywnych, które przeplatają się z fyllitami biotytowo-chlorytowymi.

Rzadko występujące skały magmowe są prawdopodobnie wieku paleozoicznego i są związane z końcowymi etapami fałdowania hercyńskiego.

Wiek wspomnianych jednostek morawskich nie został jeszcze jednoznacznie ustalony, ale większość badaczy uważa je za prekambryjskie, najprawdopodobniej proterozoiczne. Wiek ortognejsu Biteš określony przez Scharberta w 1977 roku metodą Rb/Sr wynosił 795 milionów lat. Wiek skał masywu Dyi również wskazuje na proterozoik (metoda K/Ar – 630 mln lat) (nowsze badania umieszczają wiek tych utworów we wczesnym paleozoiku). Równie stare, paleozoiczne, są skały magmowe wschodniej części parku – ich wiek szacuje się na około 600 mln lat. Chodzi tu o głębokie skały magmowe typu granitów: wyraźnie dominują granity biotytowe. Są one związane z końcowymi etapami fałdowania hercyńskiego.

Od młodszego paleozoiku występujące na analizowanym obszarze masywne, postrzępione pasmo górskie było niszczone przez procesy egzogeniczne (wietrzenie, erozja rzeczna) i stopniowo przekształcane w powierzchnię zrównania. Jednocześnie wietrzenie kaolinitowe było aktywne w klimacie tropikalnym do głębokości 25 m. Miąższość zdenudowanego materiału zwietrzelinowego mogła wynieść kilka kilometrów.

Nie ma konkretnych dowodów na efekty rozwoju geologicznego w erze mezozoicznej.

W miocenie i pliocenie obszar ten został zalany przez morze, które przyszło z południowoschodu z Alp i Karpat. Deponowane były tutaj żwiry kwarcowe, piaski i gliny piaszczyste.

W czwartorzędzie cały obszar uległ wyniesieniu, w wyniku czego została odsłonięta stara powierzchnia przedpaleogeńska. Pokrywa osadów czwartorzędowych jest cienka i nieciągła (jedynie przy północnych i wschodnich granicach parku istnieją stanowiska późnoplejstoczeńskich lessów, mających pewien wpływ na charakter roślinności) (IVAN, KIRCHNER, 1994, 1995; CHYTRÝ, VICHEREK, 1995; DEMEK, 2007;

KIRCHNER, DEMEK, MAKOVČIN, 2011; *Národní park Podyjí...*, 2011; ŠKORPÍK M., bez daty: a).

Na terenie Centrum dla Zwiedzających w Cziżowie (*Návštěvnícké středisko Národního parku Podyjí*) utworzono na wolnym powietrzu ekspozycję geologiczną demonstrującą najbardziej typowe skały dla omawianego parku, np.: amfibolit, granit (fot. 2), krzemień, kwarcyt (fot. 3), łupek metamorficzny, marmur, ortognejs (fot. 4), piaskowiec żelazisty (por. *Geologická expozice v Čížově*, 2014).

Fot. 2. Okaz granitu z Centrum dla Zwiedzających w Cziżowie (fot. T. Szczypek, 2022)

Фот. 2. Образец гранита, Чижов (фот. Т. Щипек, 2022)

Photo 2. Granite specimen, Čížov (phot. by T. Szczypek, 2022)

Fot. 3. Kwarcyt z Centrum dla Zwiedzających w Cziżowie (fot. T. Szczypek, 2022)

Фот. 3. Кварцит, Чижов (фот.: Т. Щипек, 2022)

Photo 3. Quartzite, Čížov (phot. by T. Szczypek, 2022)

Fot. 4. Ortognejs z Centrum dla Zwiedzających w Cziżowie (fot. T. Szczypek, 2022)

Фот. 4. Ортогнейс, Чижов (фот.: Т. Щипек, 2022)

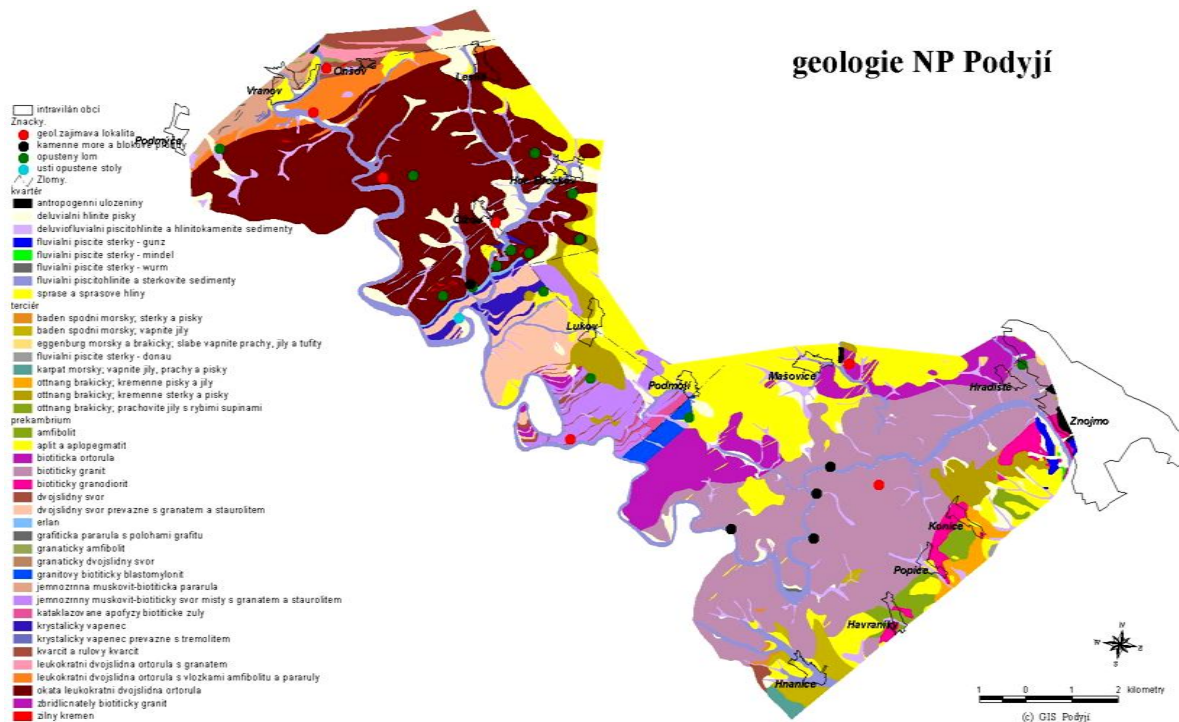
Photo 4. Orthogneiss, Čížov (phot. by T. Szczypek, 2022)

Szczegółowy obraz budowy geologicznej obszaru Parku Narodowego Podyje przedstawia mapa geologiczna wykonana w podziałce 1 : 50 000. Jest ona dostępna m.in. na stronie dyrekcji parku (ŠKORPÍK, bez daty: a – rys. 5), w publikacji *Geologická expozice v Čížově...* (2014) oraz jest wyeksponowana w postaci planszy w Centrum dla Zwiedzających w Cziżowie. Nieco różnią się one użytymi barwami, ale ich wspólną cechą jest zupełnie nieczytelna legenda (kolory), co właściwie całkowicie wyklucza ich użycie do jakichkolwiek analiz: tym samym te dostępne mapy są – przynajmniej dla autorów niniejszej pracy – bezużyteczne.

Rzeźba terenu

Obszar Parku Narodowego Podyje wraz z północną strefą ochronną niemal w całości leży w granicach południowo-wschodniej części wspomnianego już wyżej Masywu Czeskiego, której również południowo-wschodni fragment tworzy tzw. stok zewnętrzny. Ten stok bezpośrednio graniczy z Zapadliskiem Przedkarpacim, wypełnionym osadami mioceńskimi (rys. 6).

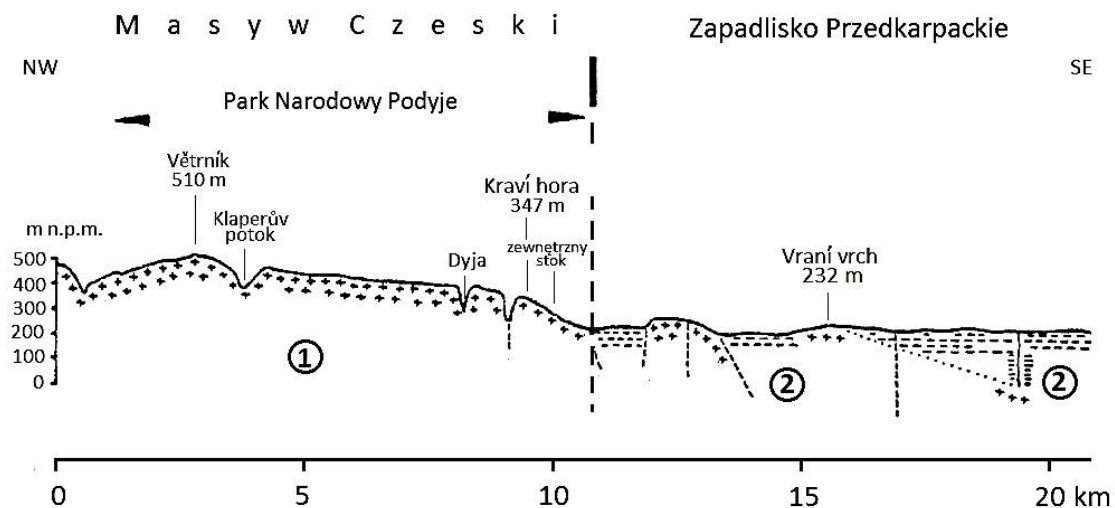
Południowo-wschodni kraniec Wyżyny Czesko-Morawskiej – w ujęciu ogólniejszym – jest poprzecinany głębokimi dolinami rzecznyymi z wcięty mi meandrami. Do najważniejszych i najbardziej atrakcyjnych z nich należy kanionopodobna dolina Dyi.

Rys. 5. Mapa geologiczna Parku Narodowego Podýje (ŠKORPÍK, bez daty: a) – barwy w legendzie nie do odróżnienia

Рис. 5. Геологическая карта Национального парка Подýйи (ŠKORPÍK, без даты: a) – цвета в легенде неразличимы

Fig. 5. Geological map of Podýjí National Park (ŠKORPÍK, without date: a) – colors in the map legend indistinguishable

Rys. 6. Przekrój geologiczno-morfologiczny przez Park Narodowy Podýje (Masyw Czeski) i przyległy fragment Zapadliska Przedkarpackiego (wg: IVAN, KIRCHNER, 1994 uproszczone, por. rys. 2):
1 – granity biotytowe, 2 – osady miocénskie Zapadliska Przedkarpackiego

Рис. 6. Геологический и морфологический разрез через Национальный парк Подýйи (Чешский массив) и примыкающий фрагмент Прикарпатской впадины (по: IVAN, KIRCHNER, 1994, упрощенное, см. рис. 2):
1 – биотитовые граниты, 2 – миоценовые отложения Прикарпатской впадины

Fig. 6. Geological and morphological profile across Podýjí National Park (Bohemian Massif) and adjacent part of Carpathian Foredeep (after: IVAN, KIRCHNER, 1994, simplified, cf. fig. 2):
1 – biotite granites, 2 – Miocene sediments in Carpathian Foredeep

Na omawianym obszarze można wyróżnić trzy podstawowe typy rzeźby terenu: 1. poligenetyczną powierzchnię Masywu Czeskiego, 2. kanionopodobną dolinę rzeki Dyji i jej dopływy oraz 3. poligenetyczny stok zewnętrzny Wyżyny Czesko-Morawskiej (≈ Masywu Czeskiego).

Omawiany fragment **Masywu Czeskiego** (≈ Wyżyny Czesko-Morawskiej) jest zbudowany – jak wcześniej wspomniano – głównie z proterozoiczno-wczesnopaleozoicznych granitów biotytowych oraz różnych skał metamorficznych (gnejsów itp.). Był i jest kształtowany przez różne procesy geomorfologiczne. Jego powierzchnia ma ogólnie charakter pagórkowaty, dość wyrównany, o niewielkich deniwelacjach. Powierzchnia masywu jest wieku paleogeńskiego.

Kanionopodobna dolina rzeki Dyji jest głęboko wcięta we wspomniany płaskowyż paleogeński, tworząc ostre kontrasty morfologiczne, unikatowe na Wyżynie Czesko-Morawskiej

kiej i w sąsiedniej Austrii. Czescy badacze dzielą tę głęboką dolinę Dyji w granicach parku narodowego na 3 odcinki:

1 – zachodni: dolina jest wcięta w podłoże z ortognejsu Bíteš – między miastami Vranov nad Dyjí i Hardegg; jest to najbardziej wcięta część doliny – do 235 m głębokości; Dyja tworzy wcięte meandry, zbocza doliny są bardzo strome, kamieniste, miejscami pionowe; rozwinęły się tu pseudokrasowe Jaskinie lodowe zwane *Ledové sluje* w zsuwającej się ostrodze wciętego meandru;

2 – środkowy: dolina powstała w mniej odpornych łupkach jednostki skalnej Lukov; dolina liczy 120 do 150 m głębokości, ale niektóre zbocza są mniej nachylone w porównaniu z odcinkiem zachodnim (fot. 5); na bardziej połączonych zboczach znajdowały się sady i wąskie pola uprawne, a także tarasy z winnicami (np. w sąsiedztwie zamku Nowy Hrádek);

Fot. 5. Dolina Dyji na pograniczu odcinka zachodniego i środkowego (fot. W. Puchejda)

Фот. 5. Долина р. Дья на пограничье западного и среднего участков (фот.: В. Пухейда)

Photo 5. Dyje river valley on the border of the western and central sections (phot. by W. Puchejda)

3 – wschodni: dolina ukształtowała się w skałach granitowych, liczy prawie 20 km długości, a jej głębokość nie przekracza 160 m (fot. 6 i 7); dolina wykazuje szczególne naturalne piękno; są tu opuszczone wcięte meandry (np. Lipina); od 1497 do 1950 roku istniało tu 9 młynów i papiernia; znajdują tu się słynne winnice Šobes na ostrodze meandrowej; najniższą część doliny przy Znojmie wypełnia woda zbiornika Znojmo.

Na dnie doliny rozwija się wąska równina zalewowa.

W dolinie Dyji dotychczas nie stwierdzono osadów neogenu, dlatego zwykle uważa się ją za czwartorzędową. Wiek doliny należy jednak rozpatrywać w kontekście rozwoju geomorfologicznego całego południowo-wschodniego krańca Wyżyny Czeskiej. Na tej krawędzi są doliny rzeczne, w których do dzisiaj zachowały się osady miocenu, np. na dnie głębokiej do-

Fot. 6. Dolina Dyje w od-
cinku wschodnim koło
punktu widokowego
Dziewięć Młynów (fot.
J. Bugdol)

Фот. 6. Долина р. Дыя
на восточном участке
возле смотровой пло-
щадки Девять мель-
ниц (фот.: Я. Буг-
доль)

Photo 6. Dyje River valley
in the eastern section
near the Nine Mills
viewpoint (phot. by J.
Bugdol)

Fot. 7. Dolina Dyje w od-
cinku wschodnim koło
punktu widokowego
Sealsfieldův kámen
(fot. J. Bugdol)

Фот. 7. Долина р. Дыя
на восточном участке
возле смотровой пло-
щадки Сельсфельдов
камень (фот.: Я. Буг-
доль)

Photo 7. Dyje River valley
in the eastern section
near the Sealsfield
Stone viewpoint (phot.
by J. Bugdol)

liny Punkvy i jej lewego dopływu Lažánecký žleb, który w górnej części jest całkowicie wypełniony utworami mioceniowymi (Morawski Kras na północ od Brna), a zatem niepodważalny jest tu wiek przedmioceniowy.

Rzeka Dyja utworzyła unikatowe w obu parkach narodowych (czeskim i austriackim) w odpornych skałach krystalicznych wcięte meandry, których kształt różni się w zależności od rodzaju utworów fundamentu. Meandry

prawdopodobnie uformowały się na lekko nachylonej powierzchni poziomej paleogenu na silnie zwiertzałej skale macierzystej, gdzie ówczesna Dyja swobodnie meandrowała.

Oprócz współcześnie aktywnych meandrów, na obszarze NP Podyje występują też unikatowe opuszczone meandry (Braitavský, Lipinský).

Stok zewnętrzny, ograniczający od południo-wschodu Masyw Czeski, stanowi struk-

ture fleksuopodobną. W porównaniu z zasadniczą częścią Masywu Czeskiego ten zewnętrzny stok jest formą dość młodą, ponieważ powstał prawdopodobnie w górnym paleogenie w związku z ruchami orogenicznymi w Alpach Wschodnich i Karpatach Zachodnich. Stok ten ma bardzo łagodnie nachyloną powierzchnię, a jego profil jest przeważnie wyrównany. Najbardziej charakterystyczną cechą tej formy (stoku) są małe, odosobnione granitowe wzgórza (ostańce), wystające ponad wyrównaną powierzchnię.

W obrębie tych głównych typów rzeźby Parku Narodowego Podyje rozwijają się mniejsze, unikatowe formy związane z erozją rzeczniczną, peryglacialną przebudową skalistych zboczy, selektywnym wietrzeniem i denudacją.

Na stromych i skalistych zboczach funkcjonują różne procesy grawitacyjne.

Częstym zjawiskiem na zboczach głębokiej doliny Dyi i niektórych dopływów jest cofanie się zboczy. Jego końcowym morfologicznym skutkiem są skalne wieże i słupy, czyli różnej wielkości formy graniastostupów. Przykładami są Sokolí skála lub punkt widokowy Horní (464 m n.p.m.) na Braitavie. Pod wpływem wietrzenia i ruchów grawitacyjnych poszerzające się u podstawy wież lub słupów szczeliny i pęknięcia tworzą z biegiem czasu pseudokrasowe jaskinie szczelinowe, np. w obrębie grzbietu Vyhlídk na Braitavie).

Jaskinie pseudokrasowe, np. Ledové sluje na Braitavie w pobliżu Vranova (fot. 8), są też efektem erozji bocznej, w tym przypadku Dyi (odnośnie do wspomnianej jaskini Ledové sluje dodatkowymi czynnikami były prawdopodobnie trzęsienia ziemi oraz tektonika – uskoki).

Skutkiem wietrzenia fizycznego i ruchów grawitacyjnych są w kilku miejscach „kamienne morza” – gnejsowe pokrywy gruzowe (gołoborza), np. w pobliżu jaskini Ledové sluje (fot. 9) koło Vranova oraz w sąsiedztwie formy Sealsfieldův kámen nad Dyją na południ-zachód od Znojma).

Skutkiem wietrzenia i ruchów masowych są też wietrzeniowe formy granitowe oraz liczne i bardzo urozmaicone inne mikroformy

Fot. 8. Pseudokrasowa jaskinia Ledové sluje (wg: KIRCHNER, DEMEK, 2009 – fot. J. Kopecký)

Фот. 8. Псевдокарстовая пещера Ledové sluje (по: KIRCHNER, DEMEK, 2009 – fot. J. Kopecký)

Photo 8. Pseudokarst cave Ledové sluje (after: KIRCHNER, DEMEK, 2009 – fot. J. Kopecký)

Fot. 9. Gnejsowe „kamienne morze” (gołoborze) koło jaskini Ledové sluje (wg: DEMEK, 2007)

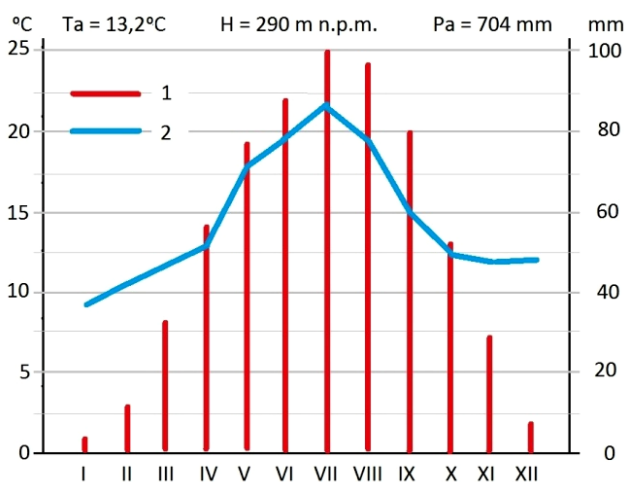
Фот. 9. Гнейсовое „каменное море” (курумник – gołoborze) возле пещеры Ledové sluje у Вранова (по: DEMEK, 2007)

Photo 9. Gneiss block field (gołoborze) near Ledové sluje in the vicinity of Vranov (after: DEMEK, 2007)

skalne, występujące na odsłoniętych powierzchniach (IVAN, KIRCHNER, 1994, 1995, 1998a, b; BATÍK, ŠEBESTA, 1996; DEMEK, 2007; KIRCHNER, DEMEK, 2009; KIRCHNER, 2016 i in.).

Warunki klimatyczne

Warunki klimatyczne obszaru Parku Narodowego Podyje można ogólnie określić jako umiarkowanie kontynentalne. Diagram klimatyczny dla Znojma (rys. 7), opracowany na podstawie danych z okresu 1855–2018 (<http://hikersbay.com/climate-conditions/czechrepublic/znojmo/klimaticke-podminky-v-znojmo.html?lang=cs>) wskazuje, że najcieplejszymi miesiącami są lipiec (średnia wieloletnia: 25°C) oraz sierpień (24°C), i dodatkowo czerwiec (22°C), najchłodniejsze są natomiast grudzień, styczeń i luty: odpowiednio 2°C, 1°C oraz 3°C. W sumie średnia wieloletnia roczna temperatura powietrza wynosi tu 13,2°C.

Rys. 7. Znojmo – diagram klimatyczny (na podstawie danych z: <http://hikersbay.com/climate-conditions/czechrepublic/znojmo/klimaticke-podminky-v-znojmo.html?lang=cs>):

1 – temperatura, 2 – opady

Рис. 7. Г. Зноймо – климатограмма (на основании данных из: <http://hikersbay.com/climate-conditions/czechrepublic/znojmo/klimaticke-podminky-v-znojmo.html?lang=cs>):

1 – температура, 2 – осадки

Fig. 7. Znojmo – climate diagram (after: <http://hikersbay.com/climate-conditions/czechrepublic/znojmo/klimaticke-podminky-v-znojmo.html?lang=cs>):

1 – temperature, 2 – precipitations

Przeciętna średnia wieloletnia suma opadów sięga 704 mm, przy czym najwilgotniejsze są miesiące letnie: czerwiec, lipiec i sierpień z opadami – odpowiednio – 79, 88 i 79 mm

(łącznie 246 mm, czyli 35% sumy rocznej). Zdecydowanie najbardziej suchy jest tu styczeń – 38 mm, a następnie luty – 43 mm opadów.

Spotykane są też dane klimatyczne dla Vranova nad Dyjí. Nie są one jednak zbyt miarodajne, ponieważ nie dotyczą tej miejscowości, ale pochodzą ze stacji pomiarowej położonej na południo-zachód, w Austrii, w odległości ponad 50 km.

Należy mieć na uwadze, że w zachodniej części parku, w okolicach Vranova nad Dyjí bezwzględne wysokości terenu większe o ponad 300 m w stosunku do okolic Znojma, powodują, że klimat jest tu nieco bardziej surowy, a urozmaicona przez głębsze doliny rzeczne rzeźba terenu też niewątpliwie wpływa lokalnie na warunki klimatyczne, w tym na temperaturę powietrza: w wyniku inwersji różnice temperatur mogą sięgać 1–3°C (QUITT, 1984; CHYTRÝ, VICHEREK, 1995).

Gwoli ścisłości trzeba jeszcze odnotować, że wcześniejsze analizy klimatyczne bazujące na danych z I połowy XX wieku (np. QUITT, 1984 i inni, a także powołujący się na nie CHYTRÝ i VICHEREK, 1995, a współcześnie ŠKORPÍK, bez daty: b), wskazują, że średnia roczna temperatura powietrza w Znojmie wynosi 8,8°C, a we Vranovie nad Dyjí 7°C (tymczasem w położonym na północ Brnie, wg współczesnych danych, 9,7°C). Różnice są więc dość wyraźne. Nie jest jednak zadaniem autorów niniejszego artykułu rozstrzygnięcie, które z tych danych są bliższe rzeczywistości i z czego te różnice wynikają. Przytaczamy po prostu informacje nowsze, do których mamy dostęp.

Warunki hydrograficzne

Sieć rzeczna

Morfologiczną oś obu parków narodowych: czeskiego i austriackiego, stanowi wielokrotnie wspomnianą dolina rzeki Dyji, która – jak też już zaznaczono – płynie w granicach tego chronionego obszaru na odcinku o długości

41,6 km. Na tym odcinku przyjmuje ona niewiele rzek i potoków, przy czym są one krótkie. Największym dopływem Dyji jest prawostronna, austriacka rzeka Fugnitz o długości około 24 km. Większe lewostronne, czyli czeskie dopływy, to Klaperův potok o długości 7,1 km, Mašovický potok – 6,2 km, Granický potok – 3,4 km (por. rys. 11). Pozostałe to potoki i strumyki o długości kilkuset metrów (*Národní park Podyjí...*, 2011 i in.).

Zbiorniki wodne

Rzeka Dyja na obszarze PN Podyje funkcjonuje między dwoma sztucznymi zbiornikami wodnymi: **1.** zbiornikiem Vranov nad Dyjí przy wejściu do parku zgodnie z biegiem rzeki oraz **2.** zbiornikiem Znojmo przy wyjściu z parku (cały zbiornik leży w granicach parku).

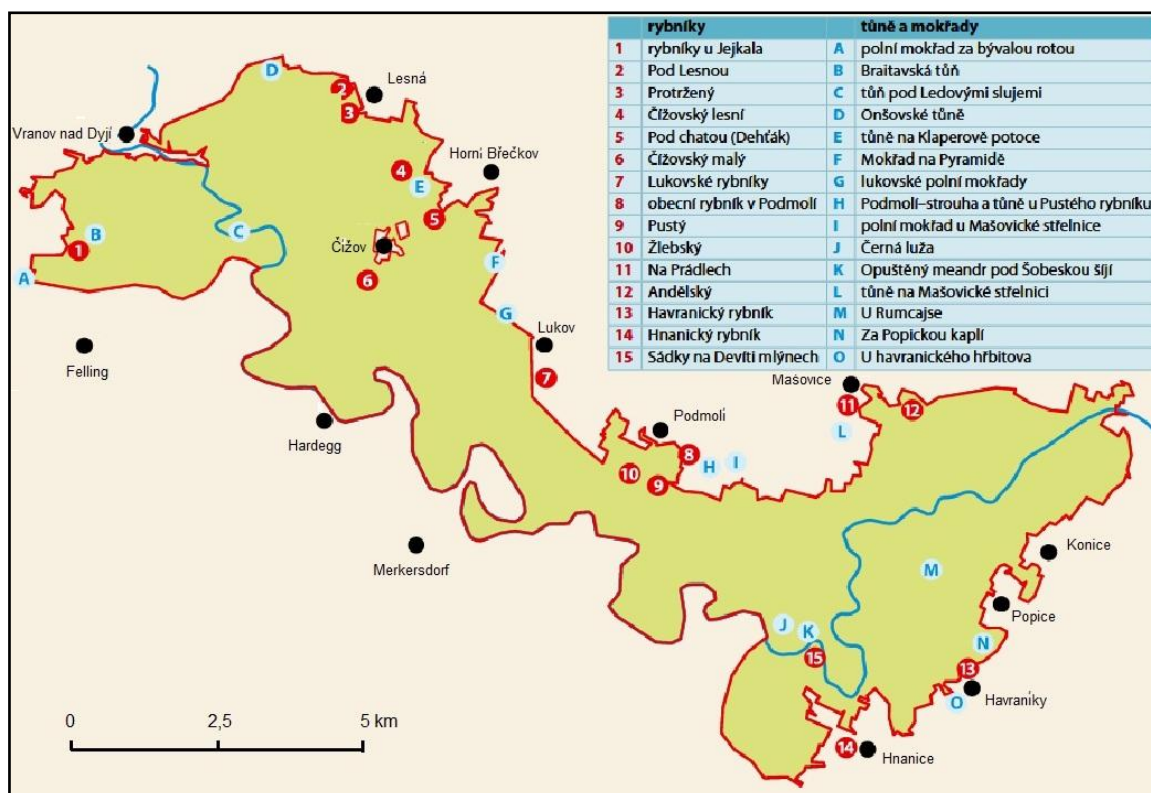
Zbiornik Vranov (*Vodní nádrž Vranov*) zbudowano w latach 1929–1933 w celach energetycznych i rekreacyjnych. Jego powierzchnia wynosi 5,4 km², długość 30 km, średnia głębokość 50 m, wysokość tamy 60 m, długość tamy 292 m.

Zbiornik wodny Znojmo (*Vodní nádrž Znojmo*) – znacznie mniejszy od poprzedniego – zo-

stał oddany do użytku w roku 1966 w celu wyrównywania niejednakowych przepływów Dyji w wyniku pracy elektrowni wodnej zbiornika Vranov, zabezpieczenia minimalnego przepływu wody w Dyji w okresach suchych, a także w celu produkcji energii elektrycznej oraz przeciwpowodziowym. Jest również źródłem wody pitnej. Powierzchnia tego zbiornika wynosi 0,45 km², długość 4,3 km, maksymalna szerokość 140 m, długość tamy 115 m.

Oprócz wspomnianych wyżej, relatywnie dużych sztucznych zbiorników, na obszarze Parku Narodowego Podyje istnieją też niewielkie zbiorniki wody stojącej oraz tereny zabagnione.

Zbiorniki wody stojącej to przede wszystkim niewielkie **stawy rybne**. Mają one głównie charakter antropogeniczny i powstały w różnym czasie. Na terenie samego parku występuje 10 ważniejszych tego typu obiektów, w strefie ochronnej – 5 (rys. 8). Jednym z najstarszych stawów rybnych na tym terenie jest leśny staw rybny w Čižovíe (*Čižovský lesní rybník*), zaznaczony już na mapach z I połowy XIX wieku (fot. 10). Współcześnie cechuje się powierzchnią 1,8 ha i maksymalną głębokością 2,80 m.

Fot. 10. Leśny staw rybny w Cziżowie (fot. Z. Mačát – *Stojaté vody...*, 2019)

Фот. 10. Лесной рыбный пруд в д. Чижов (фот.: З. Мачат – *Stojaté vody...*, 2019)

Photo 10. Forest fish-pond in Čížov village (phot. by Z. Mačát – *Stojaté vody...*, 2019)

Fot. 11. Bagno na Piramidzie (*na Pyramidě*) (fot. A. Reiter – *Stojaté vody...*, 2019)

Фот. 11. Болото на Пирамиде (фот.: А. Рейтер – *Stojaté vody...*, 2019)

Photo 11. Swamp on Pyramid (phot. by A. Reiter – *Stojaté vody...*, 2019)

Z kolei różnego rodzaju **obszary podmokłe** cechują się zazwyczaj również pochodzeniem związanym w mniejszym lub większym stopniu z działalnością człowieka, ale czasem mają też genezę naturalną. W granicach parku narodowego funkcjonuje 9 takich obiektów, w jego strefie ochronnej – 6 (rys. 8). Jednym z przykładów obszarów podmokłych na omawianym obszarze może być bagno na Piramidzie (fot. 11), położone na wschód od Cziżowa na granicy parku i strefy ochronnej.

Szata roślinna

Szata roślinna omawianego parku narodowego jest bardzo urozmaicona: dotyczy to zarówno typów roślinności (w tym zbiorowisk), jak i liczby gatunków. Ta różnorodność botaniczna nawiązuje do wspomnianych wyżej warunków klimatycznych, budowy geologicznej, ukształtowania powierzchni oraz położenia terenu na różnych pograniczach: klimatycznych, geologicznych, botanicznych itp. Wpływ na tę

różnorodność botaniczną wywarła też niewątpliwie działalność człowieka (*Rostlinstvo středního Podyjí...*, 2014 i in.). Występują tu: lasy, śródleśne polany z łąkami, murawy i wrzosowiska, winnice i inna roślinność

Lasy

Około 85% powierzchni Parku Narodowego Podyje zajmują **las**y (por. np. fot. 5 i 6), pozostałą część – obszary z roślinnością nieleśną, w tym też antropogeniczną. Występują tu zarówno lasy naturalne, rozwijające się bez ingerencji człowieka, lasy bliskie naturze, jak i lasy „sztuczne” – gospodarcze, funkcjonujące dzięki gospodarce ludzkiej.

Lasy naturalne stanowią ponad 40% całej powierzchni leśnej parku, co stanowi najwięcej ze wszystkich parków narodowych w Czechach. Zalicza się do nich: buczyny, tzw. lasy piargowe, lasy reliktowe, olszyny i lasy mieszane dolin potoków.

Buczyny. Naturalne drzewostany bukowe rosną w najwyższych częściach parku narodo-

←-----

Rys. 8. Główne stawy rybne (1...15) i obszary podmokłe (A...O) na obszarze Parku Narodowego Podyje i jego strefy ochronnej (wg: *Stojaté vody...*, 2019)

Рис. 8. Основные рыбные пруды (1...15) и водно-болотные угодья (A...O) в Национальном парке Поды́йи и его охранной зоне (по: *Stojaté vody...*, 2019)

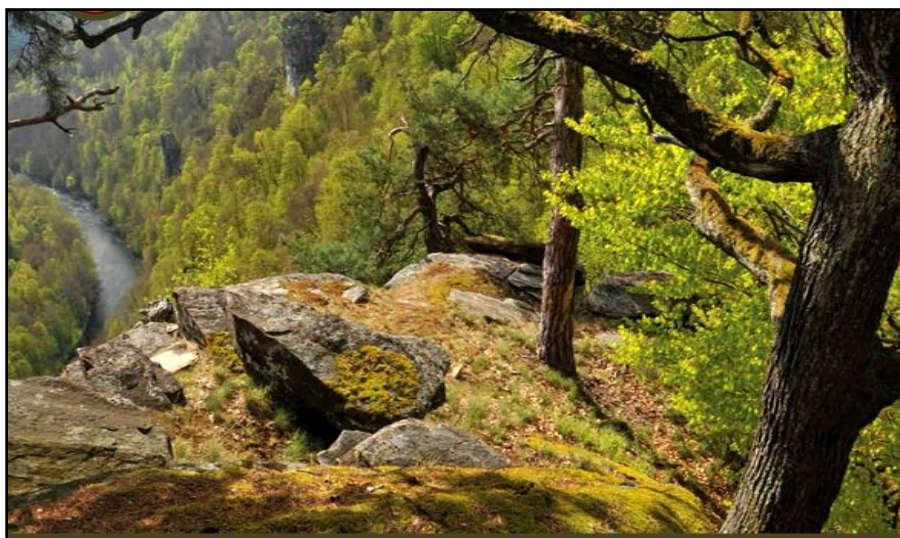
Fig. 8. Main fish ponds (1...15) and wetlands (A...O) in the Podyjí National Park and its protection zone (after: *Stojaté vody...*, 2019)

wego po prawej stronie doliny Dyi w okolicach Braitavy, w pobliżu Býčí hory (535,9 m n.p.m.).

Lasy piargowe i lasy reliktowe. Na stromych zboczach doliny Dyi można obserwować kilka otwartych „kamiennych mórz”. Miejsca te są zasiedlone przez tzw. lasy piargowe (*suřové lesy*). W polskiej nomenklaturze są to wielogatunkowe, żyzne lasy jaworowe, jaworowo-bukowe i klonowo-lipowe rozwijające się na stromych stokach i zboczach skalnych, z reguły przy nachyleniu 30–50° (BODZIARCZYK,

ŚWIERKOSZ, 2004). Występują tu nie w pełni rozwinięte gleby szkieletowe z rumoszem skalnym na powierzchni. Dzięki takiemu skrajnemu położeniu lasy piargowe podlegają minimalnym wpływom człowieka.

W jeszcze bardziej ekstremalnych warunkach funkcjonują tzw. bory reliktowe. Sosna przetrwała tu zakotwiczona w szczelinach skalnych. Tworzy wiecznie zielone wyspy na skałach, które są ozdobą doliny Dyi (fot. 12).

Fot. 12. PN Podyje – wychodnie skalne z reliktowym borem (fot. P. Lazárek – *Národní park Podyjí*, 2016)

Фот. 12. НП Подыйи – выходы скал с реликтовым бором (фот.: П. Лазарек – *Нárodní парк Подыйи*, 2016)

Photo 12. Podyjí NP – rocky plateau with relict pinewood (phot. by P. Lazárek – *Národní park Podyjí*, 2016)

Olszyny i lasy mieszane dolin potoków. Niewielkie obszary źródliskowe są rzadko spotykane na terenie Parku Narodowego Podyje. Na występujących tu stale wilgotnych powierzchniach funkcjonują olszyny z łatwością konkurujące tu z innymi drzewami ze względu na swoją odporność na stałą obecność wody i niewielką ilość powietrza w glebie (por. fot. 11).

W dalszej odległości od źródeł w dolinach potoków, gdzie nie ma już wody stojącej, dominują lasy mieszane z gatunkami wymagającymi składników pokarmowych (wiązy, klony, lipy i inne). Te drzewostany zajmują dolne części zboczy, gdzie gromadzi się duża ilość substancji odżywczych i zapewniona jest odpowiednia dostawa wody ze strumieni.

Zbiorowiska leśne bliskie naturze

Lasy dębowo-grabowe – stanowią najważniejszy typ zbiorowiska leśnego w Parku Naro-

dowym Podyje. Największe ich obszary znajdują się między Čížovem a Podmolí. Typowe dla tych drzewostanów są masywne dęby z większymi koronami, pod nimi rosną graby i lipy oraz inne gatunki drzew. Są to lasy, na które w przeszłości intensywnie oddziaływał człowiek (wyrąb, wypas w lesie, zakopywanie śmieci). Buk wycinano głównie do produkcji węgla drzewnego, dlatego obecnie występuje tu rzadko. Są to lasy pozostawione do spontanicznego rozwoju w Parku Narodowym Podyje. Stanowią jedyny kompleks w Czechach, który może pokazać, w jakim kierunku następuje ich rozwój.

Kwaśne lasy dębowe – są drugim najważniejszym zbiorowiskiem leśnym w parku narodowym. Kwaśne dąbrowy są naturalnym pośrednim ogniwem między dąbrowami a skrajnymi siedliskami lasów piargowych i borów reliktowych. Ich gleby są ubogie w składniki pokarmowe i wodę, jak to jest w przypadku

dąbrów i buczyn, dlatego rosnące tu drzewa często nie tworzą pełnej korony. Są to formacje półotwarte z mozaiką płatów ciepłolubnych muraw – siedliskiem wielu rzadkich gatunków roślin i zwierząt z Panonii.

Dominują różne gatunki dębów (zwłaszcza dąb bezszypułkowy *Quercus petraea*, syn. *Q. sessilis* i gatunki pokrewne), które dobrze tolerują suche środowiska. Słabo rozwinięte gleby i stanowiska głównie na zboczach nie utrzymują wilgoci przez dłuższy czas, dlatego miejsca te nie są już dostępne dla buka. Drzewami towarzyszącymi są tu graby, lipy, jarzębiny i miejscami sosny, bo to właśnie większe wychodnie skalne stanowią siedlisko wspomnianych już lasów reliktowych.

Dąbrowy na pofałdowanym płaskowyżu poza doliną były w przeszłości znacznie intensywniej wykorzystywane gospodarczo, natomiast zbiorowiska te od dziesięcioleci znajdują się na stromych zboczach rzeki pozostawione samoistnemu rozwojowi. Są to zbiorowiska ciepłolubne, więc ich występowanie związane jest głównie ze wschodnią częścią parku narodowego. Stoki wokół Šobes lub okolic Sealsfieldův kámen są typowym przykładem występowania kwaśnych lasów dębowych pozostawionych na długi czas spontanicznemu rozwojowi. To właśnie dlatego rosnące tu pokrzywione stare dęby między blokami skalnymi dzięki swemu pięknu i pozornej niezmierności stały się symbolem doliny Dyi.

Lasy kulturowe

Lasy odroślowe (*Výmladkové lesy* – tzw. *pařeziny*) – odnawiające się wegetatywnie w wyniku cięć: wyrastają odrośla np. ze ściętych pni, z korzeni. Jest to las niskopienny, mało wydajny. Częste cięcia powodują wzrost odrośli, które mogą być wykorzystywane do różnych celów użytkowych.

Byłe monokultury świerkowe. W północno-zachodniej części parku narodowego w okolicach miejscowości Lesná i koło Vranova nad Dyjí część pierwotnych lasów mieszanych od II połowy XVIII wieku była przekształcana w monokultury świerkowe (lasy były płądrowa-

ne a gleba zubożona przez wypas i grabienie ściółki), które stopniowo doświadczały wielu negatywnych procesów. Od momentu utworzenia Parku Narodowego Podyje przystąpiono do tzw. odbudowy monokultur świerkowych, czyli do zmiany składu gatunkowego tych lasów kierunku naturalnego składu drzewostanu: prześwietlana monokultura umożliwia wprowadzanie buka, jodły, klonu i lipy.

Byłe monokultury sosnowe. Większe powierzchnie takich lasów występują w pasie od Czižova na południo-wschód aż do Hnanic. Monokultury sosnowe zakładano w początkowych latach XX wieku na terenach lasów odroślowych. Nie tak gęste, jak u świerków, korony sosen dopuszczają do dna lasu sporo światła, więc mogły się tutaj też rozwijać gatunki drzew liściastych, np. dęby, co w efekcie dawało las mieszany. W związku z tym przebudowa monokultur sosnowych, prowadzona – jak w przypadku świerkowych – od momentu utworzenia parku narodowego, jest łatwiejsza i bardziej efektywna.

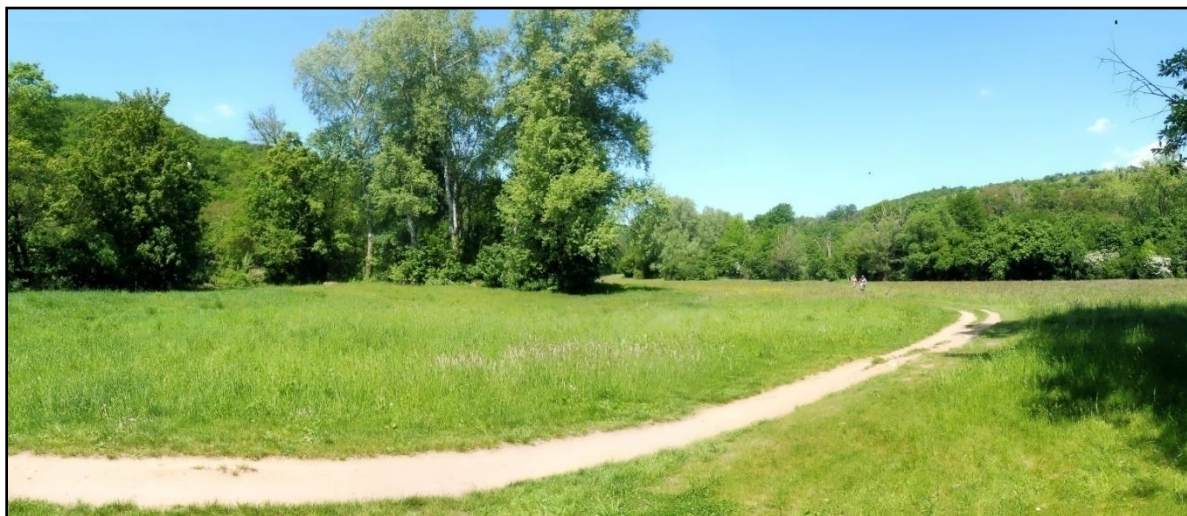
Lasy z gatunków obcych

Byłe lasy akacjowe (robiniove) – wskazują na bardzo zmienione przez człowieka środowisko naturalne. Akacje (właściwie robinie lub grochodrzewy) sprowadzono z USA w początkach XIX wieku i bardzo szybko opanowały tereny wypasane lub bardzo przerzedzone lasy. Powodują gromadzenie się azotu w glebie, co prowadzi do wypierania lokalnych zbiorowisk i wkraczanie roślinności obcej dla tego terenu. Drzewa akacji skolonizowały głównie wylesiony płaskowyż w Podyji w okolicach miejscowości Hnanice, Havraníky i Popice, a więc w południowo-wschodniej części parku i jego strefy ochronnej. Występują tu siedliska suche bez rozwiniętego poziomu glebowego, dlatego przebudowa drzewostanu akacjowego (robiniowego) na zbliżony do naturalnego (z wprowadzaniem dębu) jest bardzo utrudniona i czasochłonna.

Oprócz zdecydowanie dominującej pokrywy leśnej w granicach Parku Narodowego Po-

dyje występują też niewielkie powierzchnie **śródleśnych polan** (fot. 13, por. też fot. 6) z często wilgotną roślinnością łąkową z różnymi in-

teresującymi gatunkami roślin zielnych, np. pełnikiem europejskim *Trollius europaeus* (fot. 14).

Fot. 13. Śródleśna polana w Parku Narodowym Podyje (fot. R. Kupka, 2022)
Фот. 13. Лесная поляна в Национальном парке Подъийи (фот.: Р. Купка, 2022)
Photo 13. Mid-forest glade of Podyjí National Park (phot.by R. Kupka, 2022)

Fot. 14. Pełnik europejski *Trollius europaeus* na łące w Parku Narodowym Podyje (fot. L. Reiterová – *Rostlinstvo středního Podyjí...*, 2014)
Фот. 14. Купальница европейская *Trollius europaeus* на лугах Национального парка Подъийи (фот.: L. Reiterová – *Rostlinstvo středního Podyjí...*, 2014)
Photo 14. Globeflower *Trollius europaeus* in the meadow in the Podyjí National Park (phot. by L. Reiterová – *Rostlinstvo středního Podyjí...*, 2014)

Murawy ciepłolubne i wrzosowiska – są typowe dla południowo-wschodniej części Parku Narodowego Podyje i jego strefy ochronnej. Występują głównie w granicach wspomina-

nego już stoku zewnętrznego Masywu Czeskiego: m.in. na wzniesieniu Kraví hora oraz w okolicach wsi Popice, Havraníky i Hnanice (por. rys. 11), a dalej na południe – koło austriackiego Retz. Ich rozwojowi sprzyja cieplejszy i bardziej suchy klimat niż w zachodniej części parku. Wspomniane murawy i wrzosowiska są tu pozostałością dawnego krajobrazu kulturowego ukształtowanego przez stopniowe wylesianie i stuletni wypas. Przykład krajobrazu muraw ciepłolubnych w strefie ochronnej Parku Narodowego Podyje przedstawia fot. 15. Krajobraz z wrzosem pospolitym oraz niską roślinnością drzewiastą, czyli krajobraz wrzosowisk o współczesnej powierzchni około 100 ha można w Czechach spotkać tylko w omawianym miejscu. Lokalizacja tego obszaru o specyficznych warunkach środowiskowych powoduje, że występują tu ciepłolubne gatunki pontyjsko-panońskie oraz południowosyberyjskie. Wrzosowiska są najciekawsze wczesną wiosną oraz późnym latem, kiedy mienia się różnymi kolorami. Oprócz różowo-liliowego wrzosu zwyczajnego *Calluna vulgaris* (fot. 16 i 17) uroku dodają rośliny zielne, m. in.: fioletowa saskańka wielkokwiatowa *Pulsatilla grandis*, śród-

Fot. 15. Murawa ciepłolubna w strefie ochronnej parku koło Hnanic (fot. T. Szczypek, 2022)

Фот. 15. Теплолюбивая трава охранной зоны парка возле д. Гнанице (фот.: Т. Щипек, 2022)

Photo 15. Stenothermal grassland in park protection zone near village Hnanice (phot. by T. Szczypek, 2022)

Fot. 16. Wrzosowisko w Podyi (*Vřesoviště v Podyjí*) – obraz (Othmar Faust-Swerak, 1912 – *Krajina Podyjí v obrazech*, 2015)

Фот. 16. Вересковая пустошь в Подыии – картина (Othmar Faust-Swerak, 1912 – *Krajina Podyjí v obrazech*, 2015)

Photo 16. Heathland in Podyjí area – painting (Othmar Faust-Swerak, 1912 – *Krajina Podyjí v obrazech*, 2015)

Fot. 17. Wrzosowisko w PN Podyje (fot. P. Lazárek – *Vřesoviště...*, 2015)

Фот. 17. Вересковая пустошь в НП Подыии (фот.: П. Лазарек – *Vřesoviště...*, 2015)

Photo 17. Heathland in Podyjí NP (phot. by P. Lazárek – *Vřesoviště...*, 2015)

ziemnomorska wczesna gwiazda betlejemska *Gagea bohemica* subsp. *bohemica* z żółtymi kwiatami, wielobarwne storczyki: np. kukułka bzo-
wa *Dactylorhiza sambucina* i storczyk samczy *Orchis morio* inaczej *Anacamptis morio*, dalej
dziewanna fioletowa *Verbascum phoeniceum*, czy też żółta pleszczotka górską *Biscutella lae-
vigata* oraz wiele innych. Nie można też nie wspomnieć o stepowej ostrnicy Jana *Stipa pennata*
subsp. *joannis*, z okazałymi, bardzo dekoracyjnymi kwiatostanami. Z krzewinek i krzewów,
oprócz wspomnianego wrzosu, występują też m.in.: żółty janowiec włosisty *Genista pilosa*,

róża francuska *Rosa gallica*, róża dzika *R. canina* czy też wiśnia karłowata *Prunus fruticosa*.

Wrzosowiska podyjskie są przykładem środowiska, które nie może obejść się bez opieki człowieka, bez której ulegają stopniowej degradacji, czyli zarastaniu krzewami i drzewami, co jest powodem zanikania różnych gatunków roślin zielnych. Podejmowane są więc intensywne działania polegające na wypasaniu tych terenów owcami (fot. 18) i kozami, a od 2018 roku w tym samym celu sprowadzono tu kilka kuców rasy Exmoor (fot. 19). Jest ona uważana za najstarszą rasę brytyjskich kuców, znanych już co najmniej od XI wieku. Pochodzi ona prawdopodobnie od dzikiego prehistorycznego ko-

nia. Ma tu też być wprowadzone do wypasu bydło. W celu „walki” z uciążliwą akacją (o czym wspomniano wyżej) oraz ekspansją trzcinnika piaskowego *Calagamrostis epigejos* stosuje się metody mechaniczne.

Fot. 18. Owce na wrzosowisku w PN Podyje (fot. P. Lazárek – *Vřesoviště...*, 2015)

Фот. 18. Отара овец на вересковой пустоши в НП Подыйи (фот.: П. Лазарек – *Vřesoviště...*, 2015)

Photo 18. Flock of sheep in the heathland in Podyjí NP (phot. by P. Lazárek – *Vřesoviště...*, 2015)

Fot. 19. Kuce Exmoor koło wsi Havraníky (fot. J. Kačirková, 2021 – kadr filmu: <https://www.youtube.com/watch?v=zNjNdy9qTMk>)

Фот. 19. Эксмурские пони возле деревни Гавраники (фот.: Я. Качиркова – кадр фильма: <https://www.youtube.com/watch?v=zNjNdy9qTMk>)

Photo 19. Exmoor ponies at Havraníky village (phot. by J. Kačirková, 2021 – film frame: <https://www.youtube.com/watch?v=zNjNdy9qTMk>)

Na zakończenie charakterystyki roślinności antropogenicznej obszaru PN Podyje konieczne należy wspomnieć o powszechnych tu – w związku z odpowiednimi warunkami klima-

tycznymi – winnicach mających długotrwałe tradycje (fot. 20). Występują one głównie w strefie ochronnej parku, pojawiają się też w granicach samego parku (o tym nieco później) (CHYTRÝ, VICHEREK, 1995; *Národní park Podyjí...*, 2011; *Lesy Národního parku Podyjí...*, 2012; *Národní park Podyjí...*, 2012; *Rostlinstvo středního Podyjí...*, 2014; *Vřesoviště v regionu...*, 2015; *Národní park Podyjí*, 2016; STEJSKAL, 2018 i in.).

Fot. 20. Jedna z licznych winnic – okolice wsi Konice (fot. J. Bugdol, 2022)

Фот. 20. Один из многочисленных виноградников – окрестности д. Конице (фот.: Я. Бугдоль)

Photo 20. One of the many vineyards – Konice village vicinity (phot. by J. Bugdol)

Park Narodowy Podyje – wybrane aspekty

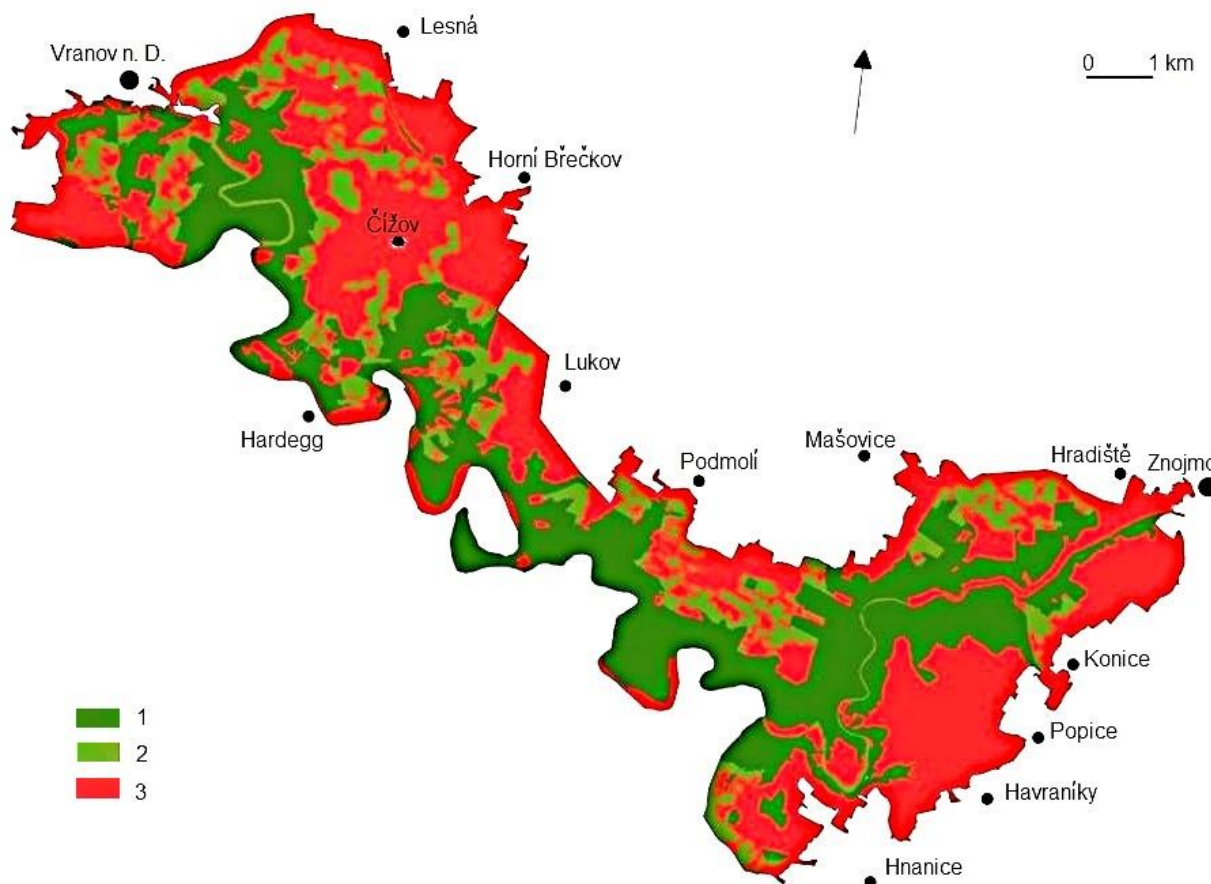
Park Narodowy Podyje pełni nie tylko funkcje ochronne w stosunku do bardzo różnorodnej przyrody nieożywionej oraz ożywionej, ale także – jak zdecydowana większość parków narodowych w ogóle – funkcje rekreacyjno-turystyczne.

Początki rozwoju turystyki na Podyju przypadają połowę XIX wieku, kiedy – zwłaszcza w okolicach zamku we Vranovie – zaczęły się pojawiać romantyczne budowle i miejsca wypoczynkowe. Pod koniec tego wieku zaczęto zakładać różne spółki i kluby, których celem było propagowanie tego obszaru dla celów turystycznych. Zaczęły się wówczas pojawiać pierwsze szlaki turystyczne oraz pierwsze przewodniki (LAZÁREK, 2012; HOLCNEROVÁ, 2021). Zbliżone swym charakterem były początki turystyki np. w przypadku doliny rzeki Gauji koło Siguldy na Łotwie,

gdzie obecnie istnieje Park Narodowy Gauja: tutaj pierwszymi oznakami ruchu turystycznego były XVII–XVIII-wieczne wycieczki do tamtejszych jaskiń, a w drugiej połowie XIX wieku wytyczano szlaki turystyczne do ruin średniowiecznych zamków i opracowywano przewodniki (SMÉKALOVÁ, 2017; ANDREJCZUK i in., 2019 i in.).

W celu m.in. odpowiedniej organizacji ruchu turystycznego w parku narodowym opracowy-

wane są syntetyczne mapy: stan ekosystemów oraz strefy parku narodowego. Odnośnie do stanu ekosystemów w Parku Narodowym Podyje wyróżniono 3 klasy: 1 – ekosystemy naturalne (powierzchnie z najlepiej zachowaną przyrodą), 2 – ekosystemy częściowo zmienione (powierzchnie średnio odległe od stanu naturalnego), 3 – ekosystemy wyraźnie zmienione (powierzchnie znacznie odległe od stanu naturalnego) (rys. 9).

Rys. 9. Stan ekosystemów na obszarze Parku Narodowego Podyje (wg: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018):

1 – ekosystemy naturalne, 2 – ekosystemy częściowo zmienione, 3 – ekosystemy wyraźnie zmienione przez człowieka

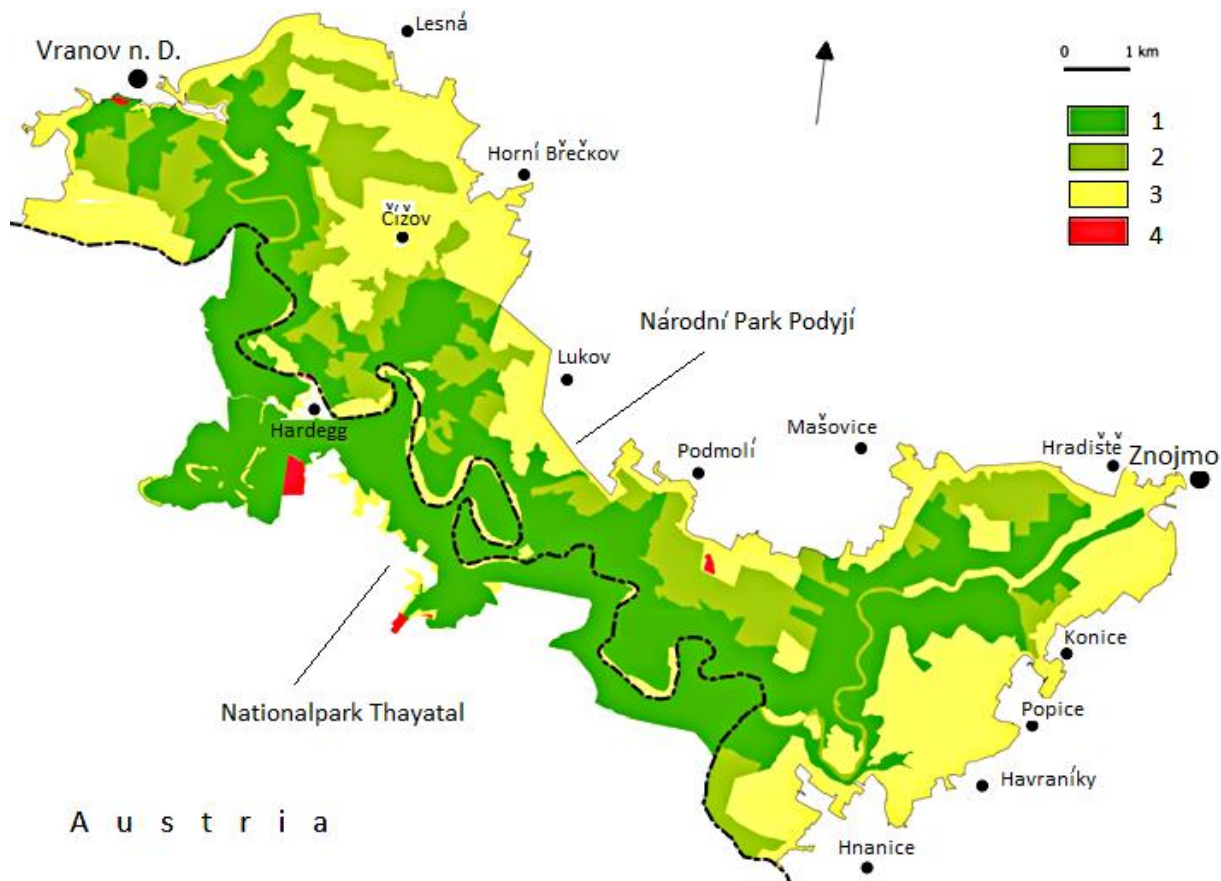
Рис. 9. Состояние экосистем Национального парка Подыйи (по: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018): 1 – естественные экосистемы, 2 – экосистемы отчасти измененные, 3 – экосистемы резко измененные человеком

Rys. 9. State of ecosystems in the area of the Podyjí National Park (after: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018):

1 – natural ecosystems, 2 – partially altered ecosystems, 3 – ecosystems clearly altered by man

Wydzielanie stref jest jednym z podstawowych narzędzi zróżnicowanej opieki konserwatorskiej na obszarze parku. W tym celu dzieli się

ten obszar ze względu na cele ochrony, stan ekosystemów oraz sposób działania. Wydzielanie stref nie dotyczy obszaru ochronnego.

Rys. 10. Strefy na obszarze Parku Narodowego Podyje oraz Parku Narodowego Thayatal (wg: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018):

1 – naturalna, 2 – zbliżona do naturalnej, 3 – zwiększonego nadzoru, 4 – krajobrazu kulturowego

Рис. 10. Зоны Национального парка Поды́йи и Национального парка Тайяталь (по: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018):

1 – зонаприродная, 2 – зона с природой, похожей на естественную, 3 – зона сосредоточенного ухода, 4 – зона культурного ландшафта

Fig. 10. Zones of Podyjí National Park and Nationalpark Thayatal (after: *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018):

1 – natural, 2 – close to natural, 3 – zone of concentrated care, 4 – zone of cultural landscape

W granicach Parku Narodowego Podyje istnieją aktualnie cztery strefy funkcjonalne (rys. 10):

1 – strefa naturalna – obejmuje jądro parku, gdzie przyroda jest najlepiej zachowana (drzewostany na zboczach doliny, ciepłolubne skaliste lasostepy, karłowate lasy dębowe, lasy relikto-
towe, lasy piargowe, fragmenty podgórných lasów bukowych) i gdzie celem ochrony jest umożliwienie niezakłóconego przebiegu zjawisk i procesów przyrodniczych. Ingerencja człowieka jest dopuszczalna w absolutnie wyjątkowych sytuacjach. Generalnie jest zakazana;

2 – strefa zbliżona do naturalnej – na terenach, gdzie przeważa częściowo zmienione środowisko: obejmuje dużą część kompleksu leśnego oraz najcenniejsze obszary bezleśne – głównie łąki i wrzosowiska. Celem tej strefy jest osiągnięcie stanu najbardziej zbliżonego do naturalnego;

3 – strefa zwiększonego nadzoru – od dawna podlegająca działalności gospodarczej człowieka. Obejmuje: tereny użytkowane rolniczo głównie koło Čížova i Lukova, historyczną winnicę Šobes i marginalne części kompleksu leśnego. Istnieje możliwość kontrolowa-

nia użytkowania krajobrazu dla rolnictwa, leśnictwa i turystyki;

4 – strefa krajobrazu kulturowego – obejmuje tereny zmienione przez człowieka, które są przeznaczone do stałego użytkowania. Na omawianym obszarze są to tylko: teren zamku we Vranowie nad Dyjí oraz teren Dyrekcji Lasów w Podmolí. W odróżnieniu od poprzednich stref, tutaj nie ma wyznaczonego celu ochrony (*Národní park Podyjí...*, 2012; *Zonace Národního parku Podyjí...*, 2018).

Również według powyższego źródła: strefa 1 zajmuje w PN Podyjí 37% powierzchni tego obiektu, strefa 2 – 23%, strefa 3 – 39,9%, a strefa 4 – zaledwie 0,1%.

W roku 2018 Park Narodowy Podyje, najmniejszy w Czechach, odwiedziło 393 tys. turystów, co stanowi 10,4% liczby turystów przebywających w tym samym czasie w największym i najbardziej znanym Karkonoskim Parku Narodowym (HOLCNEROVÁ, 2021). Wydaje się to niewiele, ale jeśli wziąć pod uwagę wskaźnik: liczba zwiedzających/1 km², to okazuje się, że w obu przypadkach był on niemal identyczny: PN Podyje – 6 240 osób/1 km², w Karkonoskim PN – 6 920/1 km², co świadczy o zbliżonej intensywności ruchu turystycznego.

Niemal każdy park narodowy, oprócz pięknej przyrody, ma do zaoferowania turystom różne rodzaje aktywności. Na przykład, we wspomnianym już Parku Narodowym Gauja na Łotwie bardzo charakterystyczną, chociaż nie najważniejszą, aktywnością turystyczną jest pływanie łódkami i spływ kajakami po rzece (SMÉKALOVÁ, 2017; ANDREJCZUK i in., 2019; HOLCNEROVÁ, 2021). W parkach wysokogórskich dominują wędrówki (mniej lub bardziej niebezpiecznymi) szlakami górskimi, Park Narodowy Podyje natomiast oferuje trzy rodzaje możliwości zwiedzania parku: trasy piesze, trasy dla cyklistów i trasy dla turystów na koniach.

Całkowita długość oznakowanych tras dla turystyki pieszej w omawianym parku wynosi 80 km (fot. 21) (w części austriackiej – 21 km), dla turystyki rowerowej – prawie 70 km (fot. 22) (w parku austriackim 66 km), dla turystyki konnej – 53 km (fot. 23) (*Národní park Podyjí*, 2012).

Fot. 21. Turystyka piesza w Parku Narodowym Podyje (fot. W. Puczejda, 2022)

Фот. 21. Пеший туризм в Национальном парке Подыйи (фот.: В. Пухэйда, 2022)

Photo 21. Hiking in the Podyjí National Park (phot. by W. Puczejda, 2022)

Fot. 22. Turystyka rowerowa w Parku Narodowym Podyje (fot. W. Puczejda, 2022)

Фот. 22. Велосипедный туризм в Национальном парке Подыйи (фот.: В. Пухэйда, 2022)

Photo 22. Bicycle turing in the Podyjí National Park (phot. by W. Puczejda, 2022)

Fot. 22. Turystyka konna w Parku Narodowym Podyje (fot. T. Szczypek, 2022)

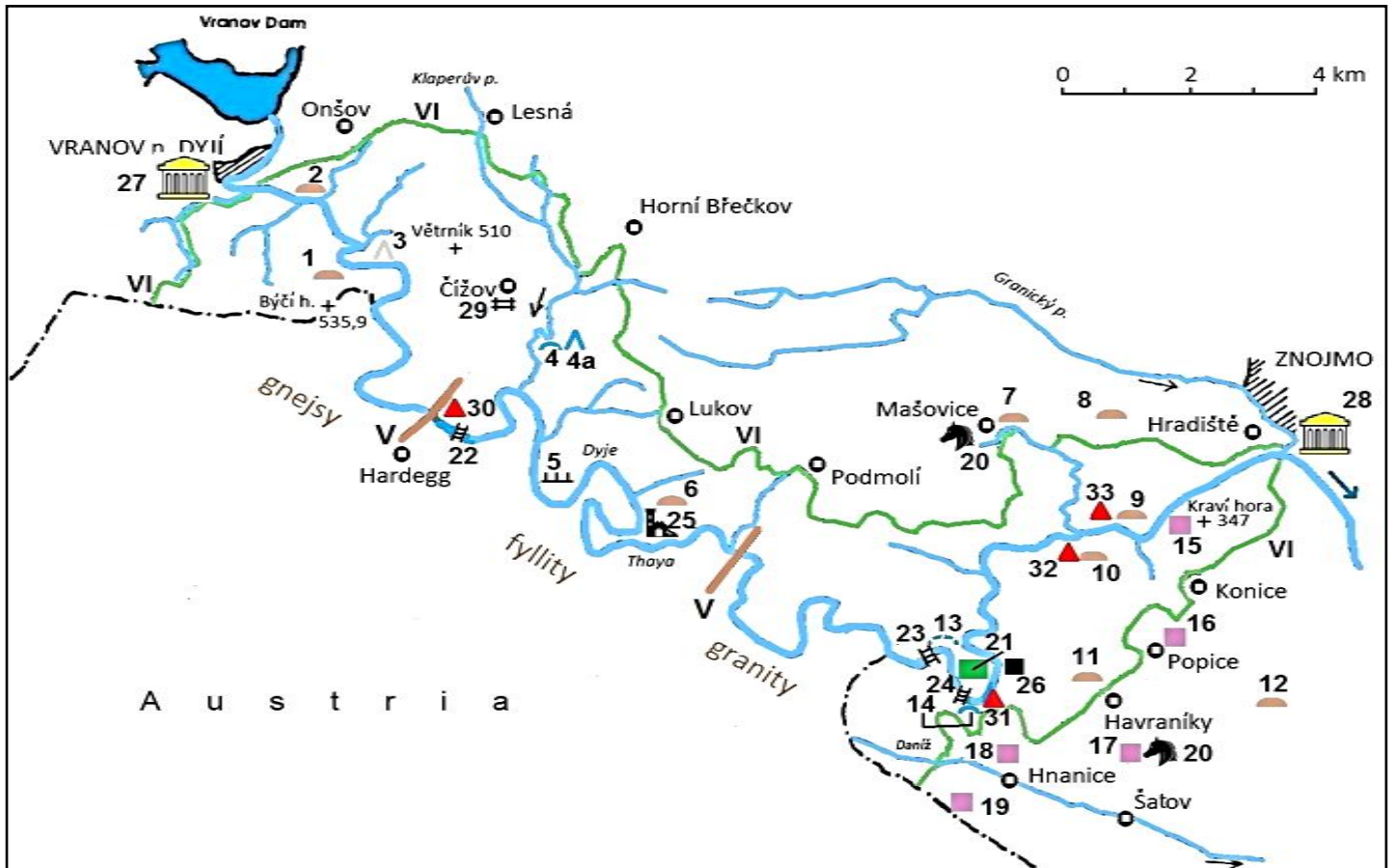
Фот. 22. Конный туризм в Национальном парке Подыйи (фот.: Т. Щипек, 2022)

Photo 22. Equestrian tourism in the Podyjí National Park (phot. by T. Szczypek, 2022)

Główne przyrodnicze i kulturowe walory turystyczne Parku Narodowego Podyje

Na obszarze Parku Narodowego Podyje występuje szereg osobliwości natury przyrodniczej

i kulturowej, które stanowią obiekt zainteresowania turystów. Niektóre z nich mają znaczenie naukowe. Do większości z nich można dotrzeć gęstą siecią wspomnianych szlaków: pieszych i rowerowych, do niektórych również szlakami konnymi. Rozmieszczenie tych walorów przedstawiono na rys. 11.

Rys. 11. Główne walory przyrodniczo-kulturowe Parku Narodowego Podyje (wg: IVAN, KIRCHNER, 1994 oraz wielu innych źródeł):

- I – objekty geologiczno-geomorfologiczne (1–14): 1 – formy grawitacyjne, 2 – fałdy środowiska plastycznego, 3 – szczelinowa jaskinia lodowa Ledové sluje, 4 – meander wcięty, 4a – formy krasowe, 5 – obryw (Vraní skála), 6 – wyrobisko osadów dolnego miocenu, 7 – granit biotytowy, 8 – osady kaolinowe, 9 – formy wietrzeniowe, 10 – formy wietrzeniowe, 11 – formy wietrzejących granitów, 12 – ekshumowana wyspa granitowa, 13 – Dziewięć Młynów – nieczynny meander wcięty, 14 – aktywny wcięty meander (Šobes)
- II – objekty biologiczne – wrzosowiska i murawy psammofilne (15–19), 20 – hodowla kuców Exmoor
- III – objekty kulturowe (antropogeniczne) (21–28): 21 – winnica Šobes, 22 – most przez Dyję (CS – A), 23 – most linowy Lipinská lávka, 24 – most linowy Šobeská lávka, 25 – ruiny zamku Nový Hrádek, 26 – ruiny papierni przy Dziewięciu Młynach, 27 – zamek Vranov, 28 – zamek Znojmo, 29 – zachowany fragment „Żelaznej Kurtyny”
- IV – punkty widokowe (30–33): 30 – hardeggski, 31 – Dziewięć Młynów, 32 – Sealsfieldův kámen, 33 – Królewski Stół (Kráľův stolec)
- V – główne granice litologiczne w dolinie Dyj (gnejsy/fyllity, fyllity/granity)
- VI – granica PN Podyje

Рис. 11. Основные природно-культурные достопримечательности Национального парка Подыйи (по: IVAN, KIRCHNER, 1994, а также многочисленным иным источникам):

I – геолого-геоморфологические объекты (1–14): 1 – гравитационные формы, 2 – складчатые структуры пластической среды (ptygmatic folds), 3 – трещинная ледяная пещера Ledové sluje, 4 – врезанный меандр, 4a – карстовые формы, 5 – обрыв (Vraní skála – Врани скала), 6 – выработка отложений нижнего миоцена, 7 – биотитовый гранит, 8 – месторождения каолина, 9 – формы выветривания, 10 – формы выветривания, 11 – формы гранитов выветривания, 12 – открытый гранитный остров, 13 – Девять Мельниц – неактивный врезанный меандр, 14 – активный врезанный меандр (Шобес)

II – биологические объекты – вересковые пустоши и псаммофитные сообщества (15–19), 20 – разведение эксмурских пони

III – культурные (антропогенные) объекты (21–28): 21 – виноградник Шобес, 22 – мост через р. Дья (CS – A), 23 – подвесной мостик Lipinská lávka, 24 – подвесной мостик Šobeská lávka, 25 – руины замка Nový Hrádek, 26 – руины бумажной фабрики у Девяти Мельниц, 27 – замок Вранов (Vranov), 28 – замок Зноймо (Znojmo), 29 – сохранившийся фрагмент „Железного занавеса“

IV – смотровые площадки (30–33): 30 – гардегская (Hardegg), 31 – Девять мельниц, 32 – Сельсфельдов камень (Sealsfieldův kámen), 33 – Королевский стол (Králov stolec)

V – главные литологические границы в долине р. Дья (гнейсы/филлиты, филлиты/граниты)

VI – граница НП Подыйи

Fig. 11. Main natural and cultural values of Podyjí National Park (after: IVAN, KIRCHNER, 1994 and according to many other sources):

I – geological-geomorphological objects (1–14): 1 – gravitational forms, 2 – ptygmatic folds, 3 – fissure ice cave Ledové sluje, 4 – incised meander, 4a – karst forms, 5 – bluff (Vraní skála), 6 – sandpit in Lower Miocene deposits, 7 – biotite granite, 8 – deposits of kaoline, 9 – weathering forms, 10 – weathering forms, 11 – forms of granite weathering, 12 – exhumed granite inselberg, 13 – Nine Mills – abandoned incised meander, 14 – Šobes active incised meander

II – biological objects – heathlands and psammophyte vegetation (15–19), 20 – Exmoor ponies breeding
III – cultural (anthropogenic) objects (21–28): 21 – Šobes vineyard, 22 – bridge across the Dyja (Thaya) river (CS – A), 23 – rope bridge Lipinská lávka, 24 – rope bridge Šobeská lávka, 25 – ruins of the castle Nový Hrádek, 26 – ruins of the paper mill at Nine Mills, 27 – castle Vranov, 28 – castle Znojmo, 29 – preserved fragment of Iron Curtain

IV – viewpoints (30–33): 30 – Hardegg, 31 – Nine Mills, 32 – Sealsfield Stone, 33 – King's Table

V – lithologic boundaries in Dyje (Thaya) river valley (gneiss/phyllites, phyllites/granites)

VI – boundary of Podyjí National Park

←-----

Объекты природно-культурные достопримечательности Национального парка Подыйи (по: IVAN, KIRCHNER, 1994, а также многочисленным иным источникам):

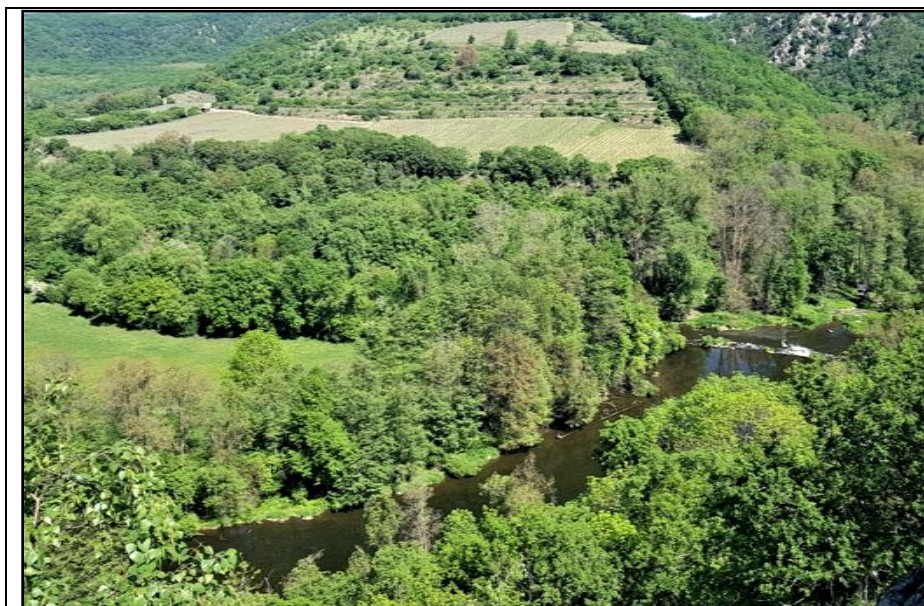
Объекты природно-культурные достопримечательности Национального парка Подыйи (по: IVAN, KIRCHNER, 1994, а также многочисленным иным источникам):

Kuce Exmoor – również o nich wspomniano, tu należy dodać, że są hodowane w dwóch ośrodkach: Havraníky (na wrzosowisku, jak wspomniano wyżej) oraz Mašovice (na trawiastym terenie dawnego poligonu wojskowego) (w roku 2018 było ich łącznie – jak podaje STEJSKAL, 2018 – 11 sztuk) w celach nie tylko użytkowych (wypas), ale też jako atrakcja dla turystów, chociaż do koni wolno się zbliżyć tylko turystom pieszym, ale nie wolno ich strzyc, dotykać i karmić.

Obiekty antropogeniczne. Winnica Šobes – znajduje się w granicach samego parku narodowego, znana od II wieku n.e. Ma 12 ha powierzchni, jest zlokalizowana na południowym

stoku ostrogi meandrowej Dyji – w miejscu wręcz idealnym pod względem środowiskowym do uprawy winnej latorośli, która – w tym przypadku – jest doskonałym surowcem, do pro-

dukcji wina. Winnica Šobes jest zaliczana do dziesięciu najlepszych winnic w Europie (fot. 23).

Fot. 23. Historyczna winnica Šobes – widok ogólny (fot. W. Puchejda, 2022)

Фот. 23. Исторический виноградник Шобес – общий вид (фот.: В. Пухэйда, 2022)

Photo 23. Historic vineyard Šobes – general view (phot. by W. Puchejda, 2022)

Fot. 24. Most linowy Šobeská lávka (fot. R. Kupka, 2022)

Фот. 24. Подвесной мостик Šobeská lávka (фот.: Р. Купка, 2022)

Photo 24. Rope bridge Šobeská lávka (phot. by R. Kupka, 2022)

Walorem antropogenicznym i atrakcją turystyczną są niewielkie mostki wiszące (linowe) przez Dyję, które umożliwiają przeprawę turystów pieszych i na rowerach na drugi brzeg rzeki do innych interesujących obiektów na terenie parku (fot. 24).

Ważnymi turystycznymi walorami kulturowymi, mimo że nie leżą w granicach samego Parku Narodowego Podyje, ale jak gdyby strzegą wejścia i wyjścia z parku, są zamki: we Vra-

nowie nad Dyjí (wejście do parku zgodnie z biegiem rzeki) oraz w Znojmie (wyjście z parku).

Początek zamkowi **we Vranowie nad Dyjí** dała założona w XI wieku, graniczna twierdza jako kolejna w łańcuchu naddunajskiej linii obronnej. Twierdza była systematycznie rozbudowywana przez często zmieniających się kolejnych właścicieli. W 1499 r. był to już potężny gotycki zamek osadzony na skalnej ostrodze, wykorzystujący naturalne ukształtowanie terenu. W początkach XVI w. dobudowano do zam-

ku piętrową wieżę z kaplicą oraz wzniesiono pałac mieszkalny właścicieli. Dostępu do tej części zamku broniła potężna wieża ostojna. Zamek ucierpiał w czasie wojny trzydziestoletniej i został spustoszony przez wojska szwedzkie. W połowie XVII wieku rozpoczęto ostatnią wielką przebudowę wranowskiej średniowiecznej twierdzy i zapowiedziano budowę nowego zamku barokowego. W okresie 1687–1695 powstało jedno z najokazalszych dzieł świeckiej architektury barokowej.

Praktycznie przez cały wiek XIX i do II wojny światowej zamek należał do polskiej arystokratycznej rodziny Mniszków, a następnie – Stadnickich. To oni upiększyli zamkowy park leśny i szerszą okolicę zamku, wielką uwagę poświęcili gospodarce leśnej. Na początku XIX wie-

Fot. 25. Barokowy zamek we Vranovie nad Dyjí (fot. W. Puczejda, 2022)

Фот. 25. Замок в стиле барокко – Вранов над Дыйи (фот.: В. Пухэйда, 2022)

Photo 25. Baroque castle in Vranov nad Dyjí (phot. by W. Puczejda, 2022)

ku S. Mniszek odbudował upadającą fabrykę kamionki i przekształcił ją w prosperujący zakład ceramiczny. Cały czas aż do roku 1938, kiedy Vranov wszedł w skład Rzeszy, kwitło tu bogate życie kulturalne. Po II wojnie zamek z majątkiem upaństwowiono. W latach 70. XX w. przeprowadzono szeroką renowację zamku, zasadniczej odnowie poddano zieleni. W zamku zachowały się autentyczne wnętrza mieszkalne z XVIII i XIX w. Specjalny nacisk kładzie się na prezentację zachowanej pierwotnej produkcji wranowskiej fabryki kamionki.

Zamek we Vranovie nad Dyjí jest cennym narodowym zabytkiem kultury Republiki Czeskiej (<https://www.zamek-vranov.cz/pl>; DOBOSZ, 2005; SALAMON, 2005) (fot. 25).

Zamek Znojmo. W początkach XI wieku, po włączeniu Moraw do państwa czeskiego, na znojemskim wzgórzu nad Dyją wzniesiono drewniano-ziemny gród. Zastąpił on starsze grodzisko św. Hipolita leżące się na zachód od przyszłego zamku i miasta. Nowy gród w Znojmie stał się jednym z ważniejszych ośrodków władzy młodszej linii dynastycznej Przemyslidów. Był wielkim morawskim centrum administracyjnym, politycznym i wojskowym, ważnym z powodu lokalizacji na skrzyżowaniu dróg z Austrii w głąb Moraw, a następnie przez Bramę Morawską do Polski oraz z regionu naddunajskiego do Czech. Jego wielką rolę potwierdza postawienie już w XI wieku pierwszej murowanej budowli, jaką była rotunda pod wezwaniem św. Katarzyny.

W wyniku niesnasek między królem czeskim a księciem morawskim (znojemskim) gród został w roku 1146 zniszczony, a w roku 1182 odzyskał swoje znaczenie.

Na początku XIII wieku przebudowano gród na murowany zamek, który usytuowano na południowo-zachodnim cyplu wzniesienia opadającego po stronie południowej stromymi skarpami ku Dyi. Od wschodniej strony, gdzie w XIII wieku założono miasto, gród był oddzie-

lony obniżeniem zwanym Jama, wysokie stoki zabezpieczały go także od północy. Jedyna droga dojazdowa możliwa była przez wąską szyję po stronie północno-wschodniej. Pod koniec XII lub na początku XIII wieku została ona zabezpieczona poprzecznym przekopem. W swej najstarszej formie z XIII wieku zamek był założeniem dwuczłonowym składającym się z zamku górnego na skalistym cyplu po stronie zachodniej oraz wydłużonego podzamcza po jego wschodniej i północno-wschodniej stronie. Rdzeń zamku od podzamcza oddzielono poprzecznym, wyciosanym w skale przekopem. Najstarszą murowaną budowlą podzamcza była centralnie umieszczona na niedużym skalistym pagórku rotunda św. Katarzyny. W XIII wieku podzamcze otoczono kamiennym murem obwodowym. W II połowie XIII w. obwarowania zamku połączone z budowanymi wów-

czas miejskimi murami obronnymi. W 1327 r. w trakcie wielkiego pożaru miasta zamek spłonął. W II połowie XV wieku zamek znojemski, po wielu polityczno-religijnych perypetiach, stopniowo tracił na znaczeniu i zaczął być oddawany w zastaw. Kolejni właściciele nie dbali o jego utrzymanie i stawał się coraz bardziej zaniedbany. Na początku wojny trzydziestoletniej zamek był już w złym stanie, a co gorsza, w 1645 roku zajęły go i spustoszyły wojska szwedzkie. Na początku XVIII w. jeden z kolejnych właścicieli rozebrał średniowieczną zabudowę i na jej miejscu postawił barokowy pałac. Na przełomie XVIII i XIX wieku, po wyprzedaży wyposażenia, budynek pałacu służył okazjonalnie jako koszary i wojskowy szpital. Na początku XX wieku budynek zamku przejęło miasto Znojmo i urządziło w nim muzeum.

Fot. 26. Współczesny widok zamku z lotu ptaka (fot. Thomas T., źródło Flickr)

Фот. 26. Современный вид замка с птичьего полета (фот.: Thomas T., источник Flickr)

Photo 26. Modern aerial view of the castle (phot. by Thomas T., source Flickr)

Niestety, zamek w Znojmie, swego czasu jedna z najważniejszych morawskich warowni, nie przetrwał do czasów współczesnych. Został on w zdecydowanej większości rozebrany i drastycznie przebudowany. Ocalałe fragmenty ograniczają się do dolnych partii muru obronnego na niedostępnych skarpach po stronie południowej i wschodniej. Na szczęście na terenie dawnego podzamcza zachował się najcenniejszy zabytek sakralny w postaci XI-wiecznej rotundy św. Katarzyny z unikatowymi malowidłami ściennymi z I połowy XII wieku. Teren wokół rotundy jest obecnie miejscem spacerów i spotkań oraz jednym z najlepszych punktów

widokowych na dolinę Dyi i wschodnią część Parku Narodowego Podyje (<https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/czechy/znojmo-zamek/>; <https://www.muzeumznojmo.cz/Znojemsky-hrad>; DOBOSZ, 2005; SALAMON, 2005). Współczesny widok zamku w Znojmie przedstawia fot. 26.

Kolejnym turystycznym walorem kulturowym są ruiny zamku Nový Hrádek (już w granicach parku narodowego). Zamek ten powstał po roku 1358 jako niewielki zamek myśliwski na grzbiecie ostrogi meandrowej Dyi. Na początku XV wieku zamek został powiększony o południowe podzamcze, a później – o kolej-

ne. W czasie wojny trzydziestoletniej i najazdu Szwedów obiekt ten został zrujnowany i opuszczony. W I połowie XIX w. w ruinach zamku letnia siedziba myśliwska. W okresie międzywojennym działało tu schronisko dla Klubu Czeskich Turystów.

Początkowo zamek składał się z dwóch pierścieni grubych i wysokich murów obronnych w kształcie owalu z wewnętrznym dziedzińcem (zamek starszy). W pobliżu zbudowano budynek mieszkalny (zamek młodszy). Rozbudowywano podzamcza.

Obecnie zamek znajduje się w stanie stosunkowo dobrze zachowanej trwałej ruiny z całym obwodem murów rdzenia zamku i większością jego zewnętrznego pierścienia. Częściowo przetrwała nawet zabudowa wewnętrzna zamku górnego, choć zrujnowana i przekształcona w okresie renesansu, a także zdewastowana w okresie powojennym.

Obecnie ruiny zamku Nový Hrádek są udostępnione do zwiedzania jako narodowy zabytek kultury otoczony unikatową przyrodą Parku Narodowego Podyje (*Národní park Podyjí...*, 2011; <https://hrad-novyhradek.cz/cs> (fot. 27).

Fot. 27. Współczesny widok zamku z lotu ptaka (wg: <https://hrad-novyhradek.cz/cs>)

Фот. 27. Современный вид замка с птичьего полета (по: <https://hrad-novyhradek.cz/cs>)

Photo 27. Modern aerial view of the castle (after: <https://hrad-novyhradek.cz/cs>)

Na krótkim odcinku rzeki między Vranovem nad Dyjí a Znojmem istniało, historycznie udokumentowanych, 20 młynów wodnych, które zawsze stanowiły o kolorycie tutejszego krajobrazu. Już w XII wieku jeździli do nich chłopcy z okolicznych wsi, by przerobić zboże na mąkę. Jednak pierwsza pisemna wzmianka o tych młynach pochodzi dopiero z roku 1497. Niektóre z tych młynów zniknęły już na początku XVI wieku, inne zostały przekształcone m.in. w elektrownię, papiernię. W 1945 roku w miejscu zwanym Dziewięć Młynów (*Devět mlýnů*), czyli w okolicach obecnego punk-

tu widokowego o tej nazwie, istniało 6 młynów zlokalizowanych blisko siebie (*Zemský mlýn, Pekárna, Gruberův mlýn, Hotel Gruber – przerobiony młyn, Judexův mlýn i Papírna*). Na początku lat 1950. wszystkie zostały zniszczone, a o ich obecności świadczą jeszcze niewysokie jazy (por. fot. 6 i 23) i zrujnowane ściany budynków. Jedną z nielicznych w pobliżu winnicy Šobes jest Papiernia (*Papírna a. Lauer Mühle*) (fot. 28), często odwiedzana przez turystów. Aktualnie miejsce to jest rekonstruowane przez dyrekcję PN Podyje (*Národní park Podyjí...*, 2011; <https://geon.cz/cile/62/papirna?c=8733> i in.).

Fot. 28. Jeden z budynków dawnego młynu – Papierni (fot. Z. Harmatová, 2021)

Фот. 28. Одно из зданий бывшей водяной мельницы-бумажной фабрики (фот.: З. Гарматова, 2021)

Photo 28. One of the buildings of the former mill - paper mill (phot. by Z. Harmatová, 2021)

Jeszcze jedną kulturową atrakcją turystyczną jest – znajdujący się w Cziżowie (Čížov) – fragment dawnej Żelaznej Kurtyny – umocnienia granicznego, jedyny zachowany w Czechach, przypominającej o konfrontacyj-

nej polityce europejskiej od końca II wojny światowej do końca lat 1980., która – jak wspomniano – paradoksalnie przyczyniła się do wzrostu walorów przyrodniczych obszaru obecnego parku narodowego (fot. 29).

Fot. 29. Cziżow – fragment byłej Żelaznej Kurtyny (fot. J. Bugdol, 2022)

Фот. 29. Чижов – фрагмент бывшего Железного занавеса (фот.: Я. Бугдоль, 2022)

Photo 29. Čížov – part of the former Iron Curtain (phot. by J. Bugdol, 2022)

Zakończenie

Najmniejszy czeski Park Narodowy Podyje oferuje zwiedzającym bardzo bogate i wręcz unikatowe walory przyrodnicze, zarówno w zakresie przyrody nieożywionej, jak i ożywionej, a także zróżnicowane walory kulturowe. Turyści mogą wkraczać na teren parku bez ograniczeń, muszą jedynie poruszać się pieszo, na rowerach lub na koniach po wyznaczonych szlakach, co dotyczy zwłaszcza I strefy ochrony, czyli rdze-

nia parku z najlepiej zachowaną przyrodą, gdzie niedopuszczalna jest ingerencja antropogeniczna w naturalne układy. Obowiązuje całkowity zakaz wjazdu na teren parku pojazdami samochodowymi.

Natężenie ruchu turystycznego w omawianym parku, mimo zdecydowanie najniższego w liczbach bezwzględnych, jest porównywalne – jak wcześniej wspomniano – z Karkonoskim Parkiem Narodowym, wyraźnie przewyższa Park Narodowy Szumawa, ale też dość wyraż-

nie ustępuje Parkowi Narodowemu Saska Szwajcaria.

Turyści odwiedzający Park Narodowy Podyje badani ankietowo (HOLCNEROVÁ, 2021) odpowiedzieli, że podczas pobytu w tym obiekcie byli najbardziej zadowoleni z ciszy, spokoju i czystości. Te cechy zauważyli również autorzy niniejszego artykułu i całkowicie popierają zdanie respondentów ankiety.

Literatura

- Andrejczuk W., Eftimi R., Puchejda W., Szczypek T., 2019: Park Narodowy Gauja na Łotwie. Wybrane aspekty. *Acta Geographica Silesiana*, 13/1 (33). WNoZ UŚ, Sosnowiec: 5–34.
- Batík P., Šebesta J., 1996: Vývoj toku řeky Dyje mezi Vranovem nad Dyjí a Znojmem a jeho vliv na vznik "Ledových slují". *Věstník ČGÚ*, 71, 3: 297–299.
- Bodziarczyk J., Świerkosz K., 2004: 9180 Jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stromych stokach i zboczach (*Tilio platyphyllis-Acerion pseudoplatani*). W: Herbich J. (red.): 2004. *Lasy i Bory. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podrecznik metodyczny*, t. 5. Ministerstwo Środowiska, Warszawa: 138–163.
- Chytrý M., Vicherek J., 1995: Lesní vegetace Národního parku Podyjí/Thayatal. *Academia*, Praha: 167 s.
- Demek J., 2007: Geomorfologické unikaty Národního parku Podyjí. *Thayensia*, 7 (Znojmo): 37–48.
- Dobosz J. (red.), 2005: *Słownik władców Europy średniowiecznej*. Wyd. Poznańskie, Poznań.
- Geologická expozice v Čížově (Malý atlas hornin, se kterými se můžete setkat na území Národního parku Podyjí). Správa Národního parku Podyjí, Návštěvnícké středisko Národního parku Podyjí, Jihomoravské muzeum v Znojmě p.o., Znojmo, 2014 (folder).
- Holcnerová E., 2021: Cestovní ruch v Národním parku Podyjí. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra regionální ekonomie a spravy. Brno: 106 s.
- Ivan A., Kirchner K., 1994: Geomorphology of the Podyjí National Park in the southeastern part of the Bohemian Massiv (South Moravia). *Moravian Geogr. Report*, 1, 2: 2–25.
- Ivan A., Kirchner K., 1995: Granite landforms in the Podyjí National Park, South Moravia. *Acta Montana IRSM AS CR, Series A*, 8(97): 17–27.
- Ivan A., Kirchner K., 1998a: Granite landforms in South Moravia (Czech Republic). *Geogr. Fis. Dinam. Quat.*, 21: 23–26.
- Ivan A., Kirchner K., 1998b: Reliéf Národního parku Podyjí a jeho okolí jako styčné oblasti Českého masívu a karpatské soustavy. *Thayensia*, 1 (Znojmo): 29–50.
- Kirchner K., Demek J., 2009: Relief of the Podyjí National Park and geomorphologic aspects of its protection (Czech Republic). *Memorie Descrittive Della Carta Geologica D'Italia. Geomorphology and Cultural Heritage*, vol. 87. Instituto Superiore per la Protezione e la Ricerca Ambientale, Servizio Geologico d' Italia, Roma: 91–98.
- Kirchner K., Demek J., Makovčín P., 2011: Parki narodowe w Republice Czeskiej. *Acta Geographica Silesiana*, 10. WNoZ UŚ- ZPKWŚ, Sosnowiec-Będzin: 30–35.
- Krajina Podyjí v obrazech (malíři širšího regionu Národního parku Podyjí/Thayatal). Správa Národního parku Podyjí, Jihomoravské muzeum v Znojmě p.o., Znojmo, 2015 (folder).
- Lazárek P., 2012: Z historie turistiky. Správa Národního parku Podyjí [online]. <https://www.nppodyji.cz/z-historie-turistiky>
- Lesy Národního parku Podyjí (jaké typy lesních společenstev můžeme vidět při toulkách národním parkem a proč se v nich někde zasahuje a jinde nikoliv). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2012 (folder).
- Národní park Podyjí (základní fakta o nejmenším národním parku České republiky) (ed. J. Kos, P. Lazárek). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2011: 72 s.
- Národní park Podyjí (co je dobré vědět o nejmenším národním parku v ČR). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2012 (folder).
- Národní park Podyjí (ed. J. Kos, P. Lazárek). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2016: 24 s.
- Quitt E., 1984: *Klima jihomoravského kraje*. Krajský pedagogický ústav, Brno: 164 s.
- Rostlinstvo středního Podyjí (malá ukázka bohatví flóry v území mnoha granic). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2014 (folder).
- Salamon M. (red.), 2005: *Wielka Historia Świata*, t. 4. *Kształtowanie średniowiecza*. Oficyna Wydawnicza Fogra, Kraków: 405 s.
- Sméalová M., 2017: Gauja: Největší lotyšský národní park [online]. <https://www.radynacestu.cz/magazin/gauja/>
- Stejskal D., 2018: Pastviny Exmoorských koní. Správa Národního parku Podyjí [online]. <https://www.nppodyji.cz/pastvinykoni>

Stojaté vody v Národním parku Podyjí (o podyjských rybnících, tůních a mokřadech). Správa Národního parku Podyjí, Znojmo, 2019 (folder).
Škorpík M., (bez daty: a): Geologická stavba. Správa Národního parku Podyjí, Znojmo.
Škorpík M., (bez daty: b): Klimatické poměry. Správa Národního parku Podyjí, Znojmo.
Vřesoviště v regionu Národního parku Podyjí /Thayatal (procházka pestrým světem vřesovišť v Podyjí). Správa Národního parku Podyjí, Jihomoravské muzeum v Znojmě p.o., Znojmo, 2015 (folder).
Zonace Národního parku Podyjí (návrh k projednání, srpen 2018)

(https://www.nppodyji.cz/uploads/Zonace_NP_Podyji_v_kostce.pdf)
<https://egeon.cz/cile/62/papirna?c=8733>
<http://hikersbay.com/climate-conditions/czechrepublic/znojmo/klimaticke-podminky-v-znojmo.html?lang=cs>
<https://hrad-novyhradek.cz/cs>
<https://medievalheritage.eu/pl/strona-glowna/zabytki/czechy/znojmo-zamek/>
<https://www.muzeumznojmo.cz/Znojemsky-hrad>
<https://www.youtube.com/watch?v=zNjNdy9qTMk>
<https://www.zamek-vranov.cz/pl>

Wpłynął do redakcji: 17 stycznia 2023

Поступила в редакцию: 17 января 2023

Received: 17 January 2023